

ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

ΟΙ ΕΞ ΠΡΩΤΟΙ ΤΟΜΟΙ ΕΠΙ ΠΙΣΤΩΣΕΙ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΩΝ ΕΞ
ΠΡΩΤΩΝ ΤΟΜΩΝ :

48102 άρθρα, μελέται και
μονογραφίαι
6761 εικόνες και χάρται.

ΟΙ ΕΞ (6) ΕΚΔΟΘΕΝΤΕΣ ΗΔΗ ΤΟΜΟΙ ΠΩΛΟΥΝΤΑΙ ΜΕ ΠΙΣΤΩΣΙΝ
ΔΕΚΑ ΜΗΝΩΝ ΑΝΤΙ ΔΡΑΧΜΩΝ 1800

ΕΞ ΩΝ ΔΡΑΧΜΑΙ ΤΡΙΑΚΟΣΙΑΙ (300) ΠΡΟΚΑΤΑΒΟΛΙΚΩΣ ΑΙ ΔΕ 1500
ΠΡΟΣ ΔΡ. ΕΚΑΤΩΝ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑ (150) ΜΗΝΙΑΙΩΣ

Οί επί πιστώσει αγοράσται παραλαμβάνουσι τούς εξ τόμους άμα
ύπογράφωσι τώ συμφωνητικόν και προκαταβάλωσι τας δρ. 300.

Πωλήσεις και έγγραφα συνδρομητών εις τώ Γραφεία τής Έταιρίας
Λυκούργου 18, εις τώ βιβλιοπωλείον Ξένων Έφημερίδων και Περιοδικών
Σταδίου 24 και εις τούς έν ταίς Έπορχίαις άνταποκριτάς μας.

ΤΙΜΗ ΔΡΑΧ. 5

ΕΤΟΣ Γ'.—ΤΟΜΟΣ Δ'.—ΑΡΙΘ. 41

15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1929

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΜΑΓΕΡ 29

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κ. ΜΠΑΣΤΙΑ: Η ΣΥΡΑ.
GIANNINO OMERO GALLO: ΒΕΡΑ
Τ. ΜΑΥΡΟΚΕΦΑΛΟΥ: ΚΑΛΟΣΥΝΗ.
" : ΑΛΗΘΕΙΑ.
ΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΑ.
Α. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ: Τ' ΑΓΝΑΝΤΕΜΑ.
Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ: ΕΠΙΤΑΓΗ
Φ. ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ: ΓΙΑ ΝΑ ΠΑΡΟΥΜΕ ΜΙΑ ΙΔΕΑ ΑΠΟ
ΣΟΓΡΑΦΙΚΗ.

Κ. Θ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ: ΑΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΤΟΥ ΜΕΤΟΠΟΥ
ΛΥΡΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ: ΣΟΥΜΠΕΡΤ.
ΜΙΚΕΛ ΟΥΝΑΜΟΥΝΟ: ΕΝΑΣ ΣΟΣΤΟΣ ΑΝΔΡΑΣ.
Α. ΑΓΚΟΠΙΑΝ: ΣΤΗ ΛΥΡΑ ΜΟΥ.
Κ. Μ.: Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΜΑΡΙΚΑΣ ΚΟΤΟΠΟΥΛΗ.
GR. DELEDDA: ΓΙΑΤΙ ΑΜΑΡΤΗΣΕ
M. BARRING: ΠΕΡ' ΑΠ' ΤΟΝ ΤΑΦΟ
ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ.

ΚΩΣΤΗ ΜΠΑΣΤΙΑ

Η ΣΥΡΑ

Όταν ό άνθρωπος είναι βαρύθυμος και τώ βάσανα τώ πικραίνουσι τή ζωή θέλει μέ κάποιον τρόπο νά ξεφύγη από τις καθημερινές άλυσίδες πούχει περάσει στά χέρια του ή ανάγκη και προσπαθεί νά πετάξη μέ τώ νοῦ του σέ τόπους ήσυχους, όπου ζούσι άνθρωποι άπλοί, σέ μέρη πού γνώρισε όταν ήταν παιδί. Παρόμοια ταξίδια είναι πολλές φορές αληθινή λύτρωση και ανάπαυση και ύπνος γλυκός μ' έλπιδοφόρα όνειρα.

Τέτοια ανάγκη σπρώχει και μένα νά γράψω για τή Σύρα. Δέν άφηγοῦμαι ταξιδιωτικές έντυπώσεις; ούτε πρόκειται νά οδηγήσω τόν αναγνώστη μου σέ μέρη άξιοθέατα ή πλούσιες πολιτείες ή σέ χώρες παράξενες κι' έξωτικές. Θα τόν ταξιδέψω στή μικρή πατρίδα, στή ήσυχο νησί όπου οι άνθρωποι έδω, και χρόνια τώρα, δέν γνωρίσανε άλλη χαρά από τήν ικανοποίηση πού μας χαρίζει ό μόχθος πού κατανική τώ μεγάλα φυσικά εμπόδια.

Δέ θα κουράσω τόν αναγνώστη μου μέ σοφίες πολύ ύποπτες, άραδιάζοντας τάχα γνώσεις ιστορικές, για τήν αρχαία ιστορία τώ νησιού, από τήν εποχή τώ Όμήρου

κι' ακόμα πριν. Πιστεύω—άφού τώ λένε οι ιστορικοί—πώς ή Σύρα στα προχριστιανικά χρόνια θα είχε κάποτε και βασιλέα και θέατρο και βουλευτήριο και τώ φιλόσοφο τώ Φερεκῦδη και ένα ήλιοτρόπιο. Αὐτά όμως δέν μπορεί νάχουν καμιά σημασία για μας. Ούτε δια μαζῦ κάνουν τώ θησαυρό πού κεντά τή φαντασία μας και κάνει τήν ψυχή μας νά φτερουγίξη πρὸς τώ εκεί. Η απλότητα, ή ταπεινή ζωή και οι άπλές συνείθειες πού έμπασε στή νησί ή χριστιανισμός κατά τούς πρώτους χριστιανικούς αιώνας και επίμονα κατόπιν καλλιέργησαν άφοσιωμένοι ίερωμένοι καθ' όλο τώ μεσαίωνα και ως τώ νεώτερο και τά τωρινά χρόνια είναι ότι έδημιούργησε σ' αυτό τώ νησί τήν ατμόσφαιρα τής άρετῆς πού και σήμερα ακόμη τήν αισθάνεται κανείς αν θελήσει νά προσέξη τή ζωή στήν Απάνω χώρα και στα χωριά. Δέν λέω πώς οι άνθρωποι εκεί είναι ένάρετοι και ή κακία δέν βρίσκει μέρη και άσυλα νά θρονασθή. Ένας τέτοιος ισχυρισμός θάταν παραδοξολόγημα, αλλά λέω πώς είχε τόσο οργανωθή ή χριστιανική ζωή ώστε τώ κακό νά φαντάξη πώ ζωηρά, ή αντίθεση καλού και

κακού νάσαι πιό έντονη και νά διακρίνεται χωρίς φόβο νά μπερδευτή κανείς, σάν τὸ ἄσπρο μετὸ μαῦρο.

Ἡ Σύρα εἶναι πολυβασιτισμένος τόπος και οἱ ἄνθρωποι πάλεψαν πολὺ γιὰ νά κύνουν γόνιμη τὴ γῆ τοῦ νησιοῦ. Πέτρα πολλή και κοιτάσματα μεταλλικά δὲν βοήθῳσαν τοὺς φτωχοὺς καλλιεργητές. Μά κι' αὐτοὶ δὲν ἄφησαν γωνιά πού νά μὴ τὴ σκαλίσουν. Βρῆκαν τρόπο ν' ἀναζητήσουν δίκαιη γῆ και πάνω στὰ βουνά. Στὸν Πύργο, στὸ Σύρυγγα μετ' ἄθάνατο νερό, στὸ Βόλακα, στὸ Πισκοπειό, στὴν Κυπεροῦσα. Και δὲν τοὺς ἔλλειψε ἡ ὑπομονή. Τὰ ἐμπόδια τοὺς εἶχαν διδάξει τοὺς εἶχαν κάνει πολὺπειρους. Ὁ μπάρμπα Γιωργάλας ἕνας παλαιὸς πατριαρχικός τύπος στὰ Τελιοῦ, ἕνα παραλιακὸ χωριό, καθισμένος στὸ ποτιστικό τὸ και κάτω ἀπὸ τὴν κρεβατίνα πού ζύγιαζε πάνω στὰ κεφάλια μας τὰ τσαμπιά τὰ σταφύλια, τὰ ξυλομαχαιροῦδια, μαῦρα και ζουμερά, μού ξηγοῦσε πὺς δοκιμάζανε τὴ γῆ. Σκάβανε λίγο και βγάζανε τὸ χῶμα κι' ἔπειτα τὸ ξανάβάζαν στὸν τόπο του. Κι' ἂν γιόμιζε

ὁ λάκκος και περίσσει χῶμα τὸ χωράφι ἦταν ἀγαθὸ, ἂν ὅμως δὲν γιόμιζε ὁ λάκκος ἡ γῆ ἦταν ἀχαμνή.

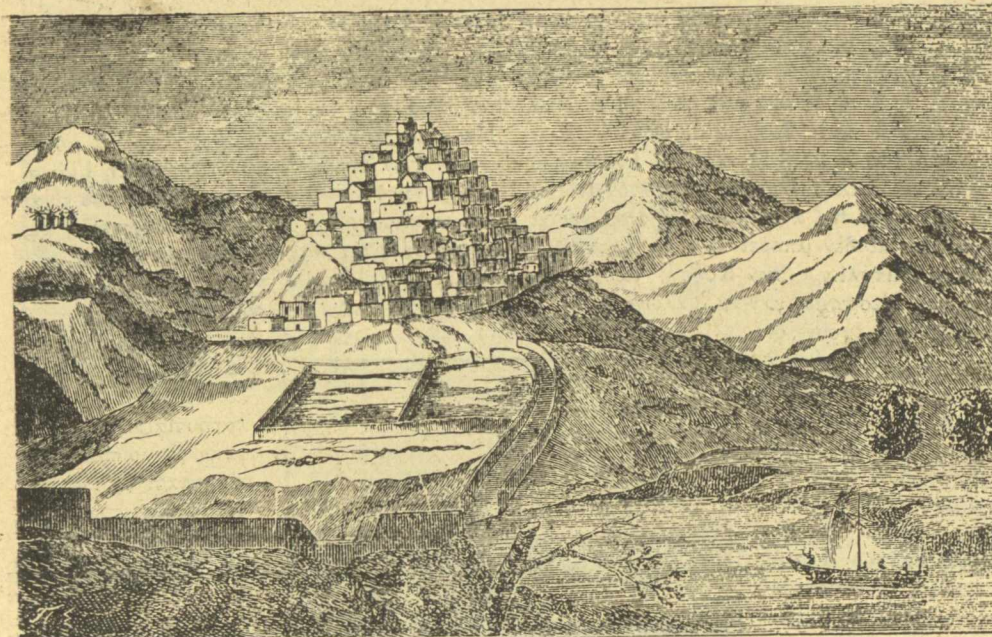
Και στὸ λόφο πού ἔχτισαν τὴ χώρα τους και σ' αὐτὸν ἀκόμα βρῆκαν τρόπο νά σκάψουν, ν' ἀναζητήσουν, νά φυτέψουν. Δὲν τοὺς ἔφτανε ἡ θέα πού ἀπὸ τὸ ψῆλωμά τους ἀγνάντευαν μακριὰ τὴ θάλασσα κι' ἔβλεπαν ὀλοκάθαρα τὴ Δῆλο, τὴν Τῆνο, τὴ Μύκονο, τὴ Νάξο, ἀλλὰ ἤθελαν κάτω στὰ πόδια τοῦ ὀλοάσπρου λόφου τους νά στρώνουν οἱ λαχανόκηποι πράσινο χαλί.

Ἐπάρχει μιὰ παράδοση πού λέει πὺς ἡ Σύρα, ἦταν εὐφορη, μετ' καλή και ἄφθονη βοσκή, μετ' πολλὰ και θρεμμένα πρόβατα, γλυκὸ κρασί και καλὸ σιτάρι. Οἱ ἄνθρωποι τῆς δὲν γνώριζαν ἀρώστειες ἀλλὰ γερνοῦσαν και χωρίς πόνους και βάσανα εὔρισκαν ἤρεμο και γλυκὸ θάνατο.

Κανείς δὲν εἶναι σίγουρος ἂν ἡ παράδοση αὐτὴ εἶναι σωστή. Οὔτε ὅμως μπορούμε νά τὴ θεωρήσουμε ψεύτικη ἐπειδὴ ἡ γῆ τοῦ νησιοῦ δὲν παρουσιάζει σήμερα τέτοιο πλοῦτο. Τὸ νησί πέρασε κι' αὐτὸ τὰ βάσανά του. Οἱ μεγάλοι σεισμοὶ τοῦ 4 αἰῶνος μ. χ. και ὁ λοιμὸς τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἄλλαξαν τὴ σύνθεση τῆς

Πειρατικὴ σκηνὴ στὴ Σύρα.

Ἡ Σύρα στὰ μεσαιωνικά χρόνια, κατὰ τὸν Τουρνεφορ.

γῆς του και σκόρπιζαν τοὺς ἀνθρώπους του. Και σάν νά μὴν ἔφθαναν αὐτά, οἱ φτωχοὶ νησιῶτες κάθε λίγο και λιγάκι εἶχαν τοὺς πειρατικούς στόλους στὸ κεφάλι τους πού τοὺς ἀφάνιζαν σὲ τέτοιο βαθμὸ πού γιὰ καιρὸ ξεφοῦσε ὅλος ὁ ρυθμὸς τῆς ἡσυχῆς ζωῆς τους.

Παρ' ὅλ' αὐτὰ ὅμως ποτὲς δὲν τοὺς ἀπόλειψε ἡ πίστη και ἡ ἐλπίδα. Ἀπὸ τὸ τίποτα σχεδὸν ἔχτισαν τὰ χωριά τους: Τὴ Βάρη, τὸ Μάνα, τὰ Χροῦσα, τὴν Παρακοπή, τὴ Ντελαγράτσια, τὸ Κίσι, τὸ Γαλισσά κι' ἄλλα πολλὰ. Και δὲν ἄφησαν κορφὴ βουνοῦ και λόφου πού πάνω τῆς νά μὴν στήσουν ἕνα βωμὸ εὐχαριστίας στὸ Θεό. Μικρὰ ἐξωκκλήσια ἄσπρα σάν περιστέρια, ἐπάνω σὲ φαλακρὲς κορφές και στὶς ρεματιές και στοὺς κάμπους. Πίστη και δουλειά, ἐκκλησιά και χωράφι ἦταν ἡ παλιὰ Σύρα.

Ταξείδεψα σὲ πολλὰ μέρη και ἐγνώρισα γεωργοὺς και

ποιμένες και τοὺς κουβέντιασα γιὰ νά μάθω τίς συνειθιές τους και νά δῶ τὴ μάθησή τους στὰ γεωργικά, μὰ λιγοστοὶ φανέρωσαν πὺς ἤξεραν τόσο βαθειὰ νά κυβερνήσουν τὴ γῆ τους ὅσο οἱ Συριανοί. Κατέχουν τὰ μυστικά τῆς γῆς τους και ξέρουν πὺς νά σπέρνουν τὰ χορταρικά και τὰ γεννήματα, πὺς νά κεντρώνουν τὰ δένδρα και τὰ κλήματα, πὺς νά κυβερνοῦν τοὺς κερπούς και τὰ κρασιά γιὰ νά μὴν ἀφάνιζονται, πόσο παχὰ και ὑγρὴ πρέπει νάσαι ἡ γῆ γιὰ τὸ σιτάρι και πόσο δευτέρη γιὰ τὸ κριθάρι. Ρεγουλάριζαν τὸ νερό γιὰ τὰ ὄσπρια μετ' μαγικανότηγαδα πού τὰ γύριζε ἕνα γαϊδοῦρι ὄλο ὑπομονὴ και καρτερία. Στὰ ξερὰ μέρη φυτέψαν συκιές πού ἔχουν γεμίσει ὄλο τὸ νησί πολλῶν λογιῶν σύκα: Τὰ γλυκομάρων, πού ξηραίνονται στὸν ἥλιο και ψήνονται στὸς φούρνους, τὰ ξυνομάρων, πούσαι γλυκὰ σάν τὸ καθάριο μέλι, οἱ

Πισκοπειό

άμπουρκούνες, σūκα προφαντὰ καὶ θρεμένα, τὰ λουμπάρδικα μαῦρα ἀπόξω καὶ κόκκινα σὰν αἰμοστάτες ἀπὸ μέσα καὶ στὸ στόμα ζάχαρι. Καὶ τὰ ἄσπρα καὶ τὰ μαῦρα σūκα εἶναι γλυκὰ καὶ θρεφτικά. Καὶ οἱ ἔληδες δὲν ἀπολείπουν ἀπὸ τὸ νησί. Ὁ Τουρνεφόρ μιλάει γιὰ παλιὰ ἐλαιοτριβεῖα στὸν Κοῖμὸ καὶ στὸ Γῦρι. Κι' ἂν σήμερα οἱ ἔληδες εἶναι λιγοστές καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ παραβολὴ μὲ τὴν Μιτυλίνη, τὴν Κρήτη, τὰ Ἐφτάνησα τὴ Μεσσηνία καὶ τὰ Σάλωνα ὅμως ὁ τρόπος πὺ ἔχουν οἱ Συριανὲς νὰ φτιάχνουν τίς ἔληδες τσακιστές καὶ κολυμπάδες μοσκομυρουδάτες μὲ τὸ μάραθο, δείχνουν παλιὰ μαστοριά πὺ δὲν βγαίνει παρὰ ἀπὸ ἀφθονία καρπῶν. Γιατὶ οἱ παλιοὶ χρονογράφοι καὶ ταξιδιώτες μιλάνε καὶ γιὰ πολλὰ σταφύλια. Κι' αὐτὰ εἶναι λιγοστὰ σήμερα. Τὸ τραγοῦδι ὅμως τὸ λέει ὀλοκάθαρα.

Νᾶχα νερό τοῦ Σύρυγγα σταφύλ' ἀπὸ τὰ Χρούσα κ' ἕνα κλωνὶ βασιλικὸ ἀπὸ τὴν Κυπερούσα.

Ὅσο γιὰ τὰ ζαρζαβατικά αὐτὰ εἶναι καθαρὸς πλοῦτος τοῦ νησιοῦ. Τὰ προφαντὰ ζαρζαβατικά τῆς Σύρας γεμίζουν τίς ἑλληνικὲς ἀγορές.

Τὴν πρόωρη βλάστηση τῆ χρωστᾶ στὴ γῆ. Ὅσο γιὰ τὸ κυνήγι τῆς, πὺ ἀποθανάτισε ὁ μακαρίτης Ὁρφανίδης στὸ Τίρι-Αίρι, αὐτὸ ἐρχεται μὲ τοὺς ἀγέρηδες πὺ φυσοῦν τὸν Αὐγουστο καὶ τὸ Σεπτέμβριο ἀφθονο καὶ ζηλευτό. Ἀπὸ τὸ βορρᾶ δὲ φοβᾶται ἡ Σύρα. Ὁ νοτιᾶς ὅμως τῆ χτυπᾶ κατάφατσα καὶ ἀχρηστεύει τὸ λιμάνι τῆς.

Ἄν θῆς νὰ γνωρίσης τὸ Συριανὸ φύγε ἀπὸ τὴν Ἐρμούπολη κι' ἀνέβα στὴ Χώρα ἢ ἔβγα στὸ χωριό. Ἀπάντησα γέρους φαμελίτες ἐνενητάρηδες γερά κόκαλα. Τοὺς γέρους αὐτοὺς ἂν καὶ ἀδύνατους πιά γιὰ δου-

λειά, τοὺς εἶδα ν' ἀνεβαίνουν τὰ σκαλιὰ, νὰ σταματοῦν στὰ καντούνια γιὰ νὰ πάρουν τὴν ἀνάσα τους καὶ πάλι νὰ σέρνουν τὸ βῆμα τους ὡς τὸν Ἅη Γιώργη ἢ ὡς τὴν Παναγιά τοῦ Καρμήλου, στὸ παλιὸ μοναστήρι τῶν Ἰησοῦτῶν, ἢ ὡς στὸν Ἅη Γιάννη στὸ μοναστήρι τῶν Καπουτσίνων πὺ εἶναι ἀκόμα πιὸ παλιό. Καὶ πίσω τους εἶδα τίς γρη῏ες σκυφτές καὶ μαυρομαντηλοῦσες καθημερινὴ καὶ σκόλη νὰ μπαίνουν στὴν ἐκκλησιὰ νὰ ποῦν ἕνα ροδάριο.

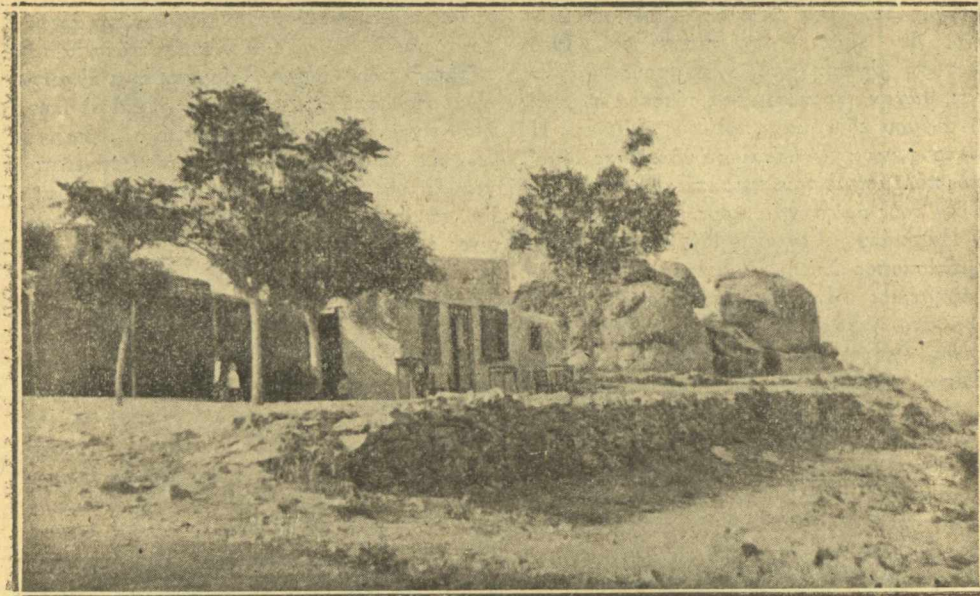
Τὸ μάτι μου ποτὲ δὲ στάθηκε στὸν πολιτισμένο τόνο πὺ παρουσιάζει ἡ ζωὴ στὴν Ἐρμούπολη μὲ τίς πλατεῖες τῆς, τὰ καφενεῖα τῆς, τὴ λέσχη τῆς, τὰ μαγαζιά τῆς, τίς φαμπρικὲς τῆς. Οἱ ταβέρνες τῆς μόνο δίνουν ἕναν τόνο γραφικὸ στὴ ζωὴ τῆς πὺ δὲν ἔχει κανένα ἄλλο δικὸ τῆς χρώμα. Μόλις ὅμως ξεπέραγα τὸ παυσῶληπο κι' ἀντίκρουζα τὰ σκαλιὰ ἄσπρα καὶ γραφικά, ἀναθυμῶμου τὴν παλιὰ σκάλα τοῦ Ἰακώβ κι' ἐνοιωθὰ πὺς γλυστροῦσα ἀπὸ τὴ πεζότητα καὶ περνοῦσα σὲ μιὰ ζωὴ ἀπλή, μὲ νόημα βαθύ. Ἐνοιωθὰ μέσα

στὸ μοναστήρι τῶν Ἰησοῦτῶν ἢ τῶν Καπουτσίνων τὸ λεπτὸ ἄρωμα τῆς πίστης πὺ θερμαίνει τὸ λευκὸ βράχο. Στὴ Σύρα ὑπάρχει ἀληθινὴ θρησκευτικὴ ζωὴ καὶ κάθε φαμίλια ἔχει βοηθήσει μὲ τὰ μέσα τῆς καὶ τὸν τρόπο τῆς σ' αὐτὸ τὸ κατόρθωμα, τὸ ἄξιο ἱερατεῖο τῆς.

Ἄν εἶναι ὅμως δουλευτᾶδες καὶ θρησκοὶ οἱ Συριανοὶ δὲν εἶναι γι' αὐτὸ λιγώτερο γλεντζέδες καὶ μερακλήδες στὸν ἔρωτα στὸ κρασί καὶ στὸν καπνὸ. Λίγοι ἄνθρωποι τόσο εὐθύμα τραγοῦδησαν τὸν ἔρωτα ὅσο οἱ γέροι Συριανοὶ στὰ γλέντια τους. Πρόχειρα αὐτοσχέδια διστιχὰ ἔρωτικὰ καὶ παινετικά τραγουδιοῦνται στίς κοπέλλες

Ἀπάνω Χώρα.

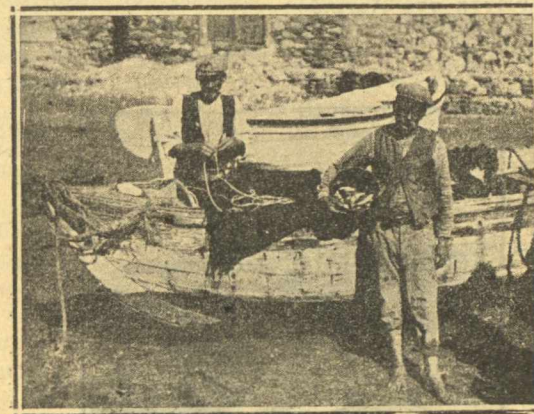
Τοποθεσία στὰ Βαπόρια.

καὶ στὰ ζευγάρια πὺ κι' αὐτὰ ἀπαντοῦν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Πλούσιες ἠχηρὲς ῥίμες θησαυροὶ λέξεις μὲ κάποτε τίς συλλαβὲς τοῦ ἐνὸς στίχου περισσότερες ἢ λιγότερες. Οἱ φανατικοὶ δασκάλοι τοῦ μέτρου ἄς συχωρέσουν τοὺς ἀπλοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους.

Στοῦ Σεβαστιᾶ! τ' ἀνήφορο
θὰ στήσω καλύτερημι
Γιὰ νὰ περνοῦν οἱ λεύτερες
νὰ κάνουνε σεῖρι.

Καὶ βλέπεις τοὺς νιοὺς, φραγκοραφτᾶδες ἢ τυπογράφους— αὐτὲς οἱ δυὸ τέχνες εἶναι οἱ πιὸ διαδομένες στὴν ἀπάνω Χώρα— τὰ βράδουα πὺ σχολοῦνε μὲ τὸ βασιλικὸ στὸ χέρι νὰ καρτεροῦν τίς ὁμορφες κοπέλλες στὰ καντούνια νὰ τίς κρυφοκουβεντιάσουν, νὰ τοὺς χαρίσουν τὸ βα-

Ἱ Σεβαστιᾶς—ἅγιος Σεβαστιανός, ὑπάρχει στὴ Σύρα ὡραία κα-θολικὴ ἐκκλησιὰ.

Συριανοὶ ψαράδες.

σιλικὸ νὰ τίς ὀρκίσουν στὴν ἀγάπη τους. Κι' ὕστερα ἡ παντρεῖα, ἡ νόμιμη παντρεῖα μπρὸς στὸν παπᾶ πὺ εὐλογᾶ τὴν ἔνωσή τους καὶ τὸ σπιτικό τους. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει τὸ νοικοκυριό, πὺ σὲ παλιότερα χρόνια ἦταν πιὸ πλούσιο καὶ πατριαρχικό.

Τὸ σιτάρι πὺ τὸ ἄλειθαν οἱ ἀνεμόμυλοι μὲ τὰ ὀχτῶ πανιά—λείψανα αὐτῶν τῶν μύλων βλέπομε καὶ σήμερα στὰ Βαπόρια καὶ στὸ βουνὸ τῆς ἀγιαπαρασκευῆς—γινόταν γλυκὸ καὶ νόστιμο ψωμί. Τῶψηναν οἱ φούρνοι τῶν σπιτιῶν. Τὰ χωρικά σπιτία ἔχουν καὶ σήμερα τέτοιους φούρνους. Κι' οἱ σοδιές ἦταν πλούσιες, τὸ λάδι καὶ τὸ κρασί δὲν ἀπόλειπε, οὔτε τὰ χοιρινὰ τὰ σύγλινα, οἱ κοπανιστές κι' οἱ φημισμένες οἱ λούζες καὶ τὰ συριανὰ λουκάνια.

Εἶπα πάρα πάνω πὺς τὸ νησί εἶναι πολυβασα-

νισμένο. Δὲν εἶπα ψέμματα. Ἄν οἱ Συριανοὶ δὲν εἶχαν τόση πίστη στὸ Θεὸ καὶ τόση ἀγάπη στὸ νησί τους θάχαν φύγει, θάχαν σκορπίσει στὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ἀνέμου ἐδῶ καὶ πολλοὺς αἰῶνες. Ἡ ζωὴ τους κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἦταν ἕνας ἀδιάκοπος πόλεμος μὲ τοὺς πειρατές. Καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν τοὺς ἀφήσαν ἤσυχους. Πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο Ε', ὁ Καθολικὸς ἀρχιεπίσκοπος Σύρου Ἄνδρέας Κάργας καὶ ὁ ἐφημέριος Μηχαὴλ κρεμάστηκαν στὰ 1617 στὸ κατάρτι τῆς Τοῦρκικης Φρεγάδας ὡς ἐχθροὶ τοῦ Σουλτάνου.

Εἶπα στὴν ἀρχὴ πὼς δὲν ἀφηγοῦμαι ἐντυπώσεις ταξιδιωτικὲς οὔτε πρόκειται νὰ ὀδηγήσω τὸν ἀναγνώστη μου σὲ μέρη ἀξιοθέατα ἢ πλούσιες πολιτείες ἢ σὲ χώρες παράξενες κ' ἐξωτικές. Πρέπει σ' αὐτὰ νὰ προσθέσω πὼς διόλου δὲν εἶναι σκοπὸς μου νὰ τοῦ γνωρίσω τὴ σύγχρονη ὄψη τῶν πραγμάτων καὶ νὰ τοῦ πῶ ξερὰ καὶ ἀνούσια πράγματα ποὺ δὲν ἔχουν καμιά σχέση μὲ τὸ ταξίδι τῆς ψυχῆς μου. Εἶναι δικαίωμά μου στὰ τέτοια πετάγματα τοῦ νοῦ, νὰ σταματήσω ὅπου βρίσκω τὴ χαρὰ, σὲ χωριὰ ἢ σὲ καλύβες, σ' ἐκκλησιὰς ἢ μοναστήρια, σὲ καντούνια φτωχικά, στοὺς ἀγριόσκινους ἢ τίς ἀλυγαριὰς κ' ὄχι στὰ χρυσάνθημα τῶν περιβολιῶν, ἢ στὰ θαύματα τῆς βιομηχανίας καὶ τοὺς θησαυροὺς τῆς κοσμικῆς ζωῆς. Δικό μου ἔργο δὲν εἶναι αὐτό. Ἀποζητῶ τὴν ψυχὴ τῶν πραγμάτων καὶ δὲν νοιάζομαι γιὰ τὰ πράγματα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ὅσο νοιάζομαι γιὰ τὰ βαθύτερα νοήματα ποὺ συμβολίζουν. Κι' ἡ Σύρα ποὺ εἶδα κ' ἔζησα εἶναι ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὰ λιγιστὰ στὸ Ἀρχιπέ-

λαγος ποὺ μὲ τὴν ἀπλὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀρετὴ φανέρωσε μιὰ ψυχὴ, μιὰ πνευματικὴτητα στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων. Τὶ σχέση ἔχει ἂν αὐτὰ εἶναι ἄγνωστα στοὺς πολλοὺς ἢ καὶ σὲ ὅλους ἢ ἂν εἶναι χαμένα γιὰ τὰ μάτια τῶν βιαστικῶν καὶ τῶν προκατηλειμένων. Φτάνει ποὺ γιὰ ἄλλους, ἀδιάφορο λίγους ἢ πολλοὺς— θὰ σταθοῦν καταφύγιο θὰ σταθοῦν πράσινες ὁλόδροσες ὁάσεις ποὺ σ' αὐτὲς θὰ τρέξουν γιὰ νὰ γλυτώσουν τὴν ψυχὴ τους ποὺ ἀπὸ ὦρα σὲ ὦρα κινδυνεύει νὰ χαθῆ. Ἔτσι ἕνα πρωῖνὸ στὰ χαράματα μόλις ξεμπαρκάρισα πρὶν πάω, στὸ σπῆτι μου, τρεχάτος ἀνέβηκα τὰ λευκὰ σκαλιὰ τῆς χώρας καὶ ζημερώματα μῆλα στὸν Ἄη Γιάννη τοῦ μοναστηριοῦ τῶν Καπουτσίνων καὶ τράβηξα σὲ μιὰ γωνιὰ γνώριμη κ' ἀγαπητὴ. Ὁ πατέρας Τιμόθεος ἔλεγε τὴν πρώτη λειτουργία καὶ γονατιστοὶ ἀκούγαν, τὴν πρωῖνὴ ἐκείνην ὦρα, τὴ θεία προσευχὴ γέροι καὶ νέοι, γρηῆς καὶ κορίτσια, νοικοκυρὲς καὶ δουλευτᾶδες καὶ μικρὰ παιδιὰ ποὺ βοηθοῦσαν τὸ λειτουργό. Πρωὶ ἀκόμα ξεκίνησα νὰ κατέβω ἀπὸ τὴ μεριὰ τοῦ Σαμπαστιά πρὸς τὸ σπῆτι μου καὶ κάθε καντοῦνι καὶ κάθε ἐκκλησιὰ καὶ κάθε χτύπος καμπαναριοῦ μοῦ ἱστοροῦσαν μιὰ ἱστορία ἀπλὴ σὰν παραμῦθι κ' ὁμορφὴ σὰν τραγοῦδι ποὺ μοῦ ἠσύχαζε κάθε τρικυμιά τῆς ψυχῆς καὶ κάθε πονηριὰ τοῦ νοῦ.

Μιὰ Συριανοπούλα ποτίζοντας τὰ βασιλικά της καὶ τὰ γαρούφαλα τραγοῦδαγε ἀγνατεύοντας στὴν κορφή τῆ λευκῆ ἐκκλησιὰ τ' ἄη Γιωργιοῦ.

Ἄγιέ μου Γιώργη Συριανέ
Μὴν κάνεις ἄδικο σὲ μέ.

GIANNINO OMERO GALLO

Β Ε Ρ Α

Ἡ γυναίκα περπατοῦσε ἀργά, σὲ ἀπόσταση δυὸ βημάτων ἀπ' αὐτὸν καὶ κάποτε σταματοῦσε στὴ μέση τοῦ δρόμου, ἀποφεύγοντας τ' αὐτοκίνητα ποὺ κατέβαιναν ἀπ' τὴν ἐξέδρα καὶ ἔμπαιναν στὴν Ἐθνικὴ ὁδὸ, παρατηροῦσε τὰ πολύχρωμα θεατρικὰ προγράμματα, σὰν νὰ μεθοῦσε στὸν ἥλιο ποὺ τῆς ἐσημάτιζε ἕνα εἶδος φωτοστέφανο γύρω ἀπὸ τὰ κατάξανθα μαλλιά της.

Κάποτε ὁ Φόλινο προσπαθοῦσε νὰ συναντήσῃ τὸ βλέμμα τὸ δικό της, ἀλλὰ δὲν κατόρθωνε νὰ τὴν σταματήσῃ. Κάποτε τὸν κινοῦσε ἡ ἀλλόκοτη περιέργεια νὰ μάθῃ ποιά ἦταν καὶ νὰ τῆς πῆ κάτι στὸν μεγάλο δρόμο ποὺ ἦταν γεμάτος κόσμος.

Ἄλλος κόσμος ἐρχόνταν ἀπ' τὰς παρόδους καὶ τὰ καταστήματα καὶ τραβοῦσε

γιὰ τὴ Μανιάπολη, ὅπου τὸ πεζοδρόμιο χωρίζεται εἰς δύο: ἕνα μέρος μπαίνει στὴν πλατεία τῆς Βενετίας καὶ τᾶλλο τραβίει κατὰ τὰ ψηλὰ καὶ μαυρισμένα σπίτια τῶν Τρε Καννέλε, ὅπου ἡ κυρία Μαρία Πάολι εἶχε ἀνοίξει τὸ παλιὸ φοιτητικὸ οἰκοτροφεῖο.

Ἀπὸ τότε ποὺ ἡ κυρία αὐτὴ μετακόμισε ἀπ' τὴν Παλομπέλλα στὸ κέντρο τῆς Ρώμης, ὅλοι οἱ ἐνοικοὶ της, ἀζόμη καὶ μερικοὶ ποὺ εἶχαν πάρει τὸ διπλωμά τους, τὴν ἀκολούθησαν, γιὰ τὴν τιμιότητά της, τὴ λεπτότητα καὶ τὴν καλωσύνη της, σὰν μιὰ γυναίκα ποὺ ἀσπρίσαν τὰ μαλλιά της γιὰ νὰ μεγαλώσῃ ὅλα ἐκεῖνα τὰ παιδιὰ ποὺ τὴν ἐγνώριζαν μὲ τὸ ὄνομα κυρία Μαρι καὶ τὴν ἀγαποῦσαν σ' ἀλήθεια.

Ἐκεῖ ὅπου εἶταν ἐκτεθειμένα τὰ προ-

καὶ κοιμένη, τὸ στόμα μισάνουχο, τὰ βλέφαρα χαμηλωμένα.

Αἰσιάνθηκε τὸν ἑαυτό του νὰ διστάζη, ἀλλὰ γιὰ μιὰ στιγμή μονάχα. Ἐκλονίστηκε μόλις, σὰν νὰ εἶχαν μετρωθεῖ τὰ τὰ πόδια του σὲ κάτι ποῦ εἶχε πέσει ἐκεῖνη τῆ στιγμή. Κάτι βρισκόταν ἀκόμη στὸ πάτωμα. Ἀπομάκρυνε μὲ τὰ πόδια τὰ παπούτσια τῆς γυναίκας καὶ ἡ στιγμή αὐτὴ τοῦ ἦταν ἀρκετὴ γιὰ ν' ἀποκτήσῃ πάλι τὴν ἀπάθειά του. Ἐσήκωσε τοὺς αἱματομένους ἐπιδέσμους κι' ἐφάνηκε μιὰ πλατειά, μεγάλη πληγή, ἀπ' τὴν ὁποῖαν ἔσταζε κόκκινο καὶ ζωντανὸ αἷμα. Ἐπλησίασε στὴν ντουλάπα ὅπου ἦταν τὰ ἐργαλεῖα του, ξαναῆρθε σιμὰ στὴ γυναίκα, τῆς ἐσήκωνε τὰ βλέφαρα ποῦ δὲν ἔφεραν καμμίαν ἀντίσταση, ἐκύτταζε οὐτοὺς ποῦ εἶχαν γύρω του, ἔπειτα εἶπε ἀργά, σὰ νὰ ἐσυνέχιζε μιὰν ὁμιλίαν ποῦ τῆ εἶχε διακόψῃ λίγο πρὶν:

— Καὶ ἀμέσως νὰ ἐρχόμουν...

— Μὰ δὲν εἶναι μισὴ ὥρα, κύριε καθηγητά!

— Καὶ ἂν βρισκόμουν ἐδῶ τὴν ὥρα ποῦ τὴν ἔφεραν, κάθε προσπάθεια θὰ ἦταν περιττή, ἀφοῦ ἔχασε τόσο αἷμα,

Κι' ἐξηκολούθησε νὰ μιλάη, σὰν νὰ παρέδιδε ἕνα μάθημα.

— Ὁ θάνατος δὲν ἐπῆλθε τόσο ἀπὸ τὴν πληγὴν, καίτοι ἔχει ἀρκετὸν βάθος, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ τὴν αἰμορραγίαν. Τίποτε δὲν γίνεται πλέον.

Ἐπιασε τὸ χέρι τῆς γυναίκας, τὸ σήκωσε σὰν γιὰ νὰ ἐξετάσῃ τὸν σφυγμό, ἀλλὰ τᾶφησε ἀμέσως.

Κᾶμποσοὶ ἄνθρωποι ἐμπῆκαν τότε στὴν αἴθουσα, ἕνας φαλακρὸς καὶ λαχανιασμένος ἐπλησίασε τὸν ἀνακριτὴ καὶ τοῦ ἀφηγήθηκε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεῦνης ποῦ εἶχε κάμει.

— Δὲν εἶχα ἀμφιβολία — εἶπε ὁ ἀνακριτῆς, — εἶνε ἕνα δράμα ἀπὸ τὰ συνειθισμένα. Ἡ δυστυχησμένη αὐτὴ... πῶς τὴν εἶπατε;

— Βέρα Σαμπατίνι...

— Ἡ Βέρα Σαμπατίνι, μιὰ τυχροδιώκτις φαίνεται, δέχτηκε τὴν ἐπίθεση ἑνὸς ἀγνώστου, στὸ δρόμο, ἐδῶ καὶ τρεῖς ὥρες. Πρέπει, κύριε καθηγητά, νὰ πῆτε εἰς ἕναν ἀπὸ τοὺς βοηθοὺς σας νὰ κάμῃ αὐτοψία, μετὰ τὴν ὁποῖαν θ' ἀπαντήσετε εἰς τὰ ἐρωτήματα ποῦ θὰ σᾶς ὑποβάλουμε αὔριο. Ἐέρετε, τὰ συνειθισμένα...

Ὁ Φόλινο ἐπλησίασε τὸ γυναικεῖο πτώμα, τὸ ἀπογύμνωσε, ἐπῆρε ἀπὸ τὴν ντουλάπα μερικὰ χειρουργικὰ ἐργαλεῖα, ἐκύτταζε τοὺς φοιτητῆς καὶ τοὺς νεαροὺς γιατροὺς ποῦ εἶχαν πλησιάσει, προσπάθησε νὰ μιλήσῃ, νὰ τοὺς δώσῃ ὁδηγίες, ἔπειτα ἐχάραξε βαθειὰ τὸ πτώμα, ψηλά, ἀριστερά.

Καὶ εἶπε μονάχα:

— Ἄς ἀσχίσουμε ἀπὸ τὴν καρδιά!

Μετάφραση Μ. ΚΟΚΚΛΗ

ΚΑΛΟΣΥΝΗ

Ὁλ' ἡ ζωὴ ποῦ πέρασα ὡς τώρα, γεμάτη μίση, καὶ κακία κι' ὀδύνη μὲ δίδαξεν, πῶς τὸ κακὸ σ' ἀφίνει τὸ χαλασμό, τὴν ἀηδία γιὰ δῶρα!

Καὶ δρόμος ποῦ φαντάζει φωτισμένος ἔχοντας μόνη στρώση τοῦ τὸ ψέμμα, σὲ κάνει ναγαγὸ σὲ χλεύης ρέμα κι' ἔχεις τὸ βρόχο στὸ λαιμό, πνιμένος!

Ὅπλα... Ληστές... φθόνοι... κακίες, κι' ὅ,τι ἀπαίσιον ποῦ τ' ὠραῖο σβύνει... πεθαίνουν ὅλα μπρὸς στὴ καλοσύνη!

Νᾶσαι καλὸς κι' εὐγενικός, βρῖσκες αἰτίες γι' αὐτὸ καὶ μέγα νόμος, θρησκεία τώρα, εἶναι μου ἡ Καλοσύνη! — Ἄγια ἡ ὥρα! —

Γεννάκης 1929

ΑΛΗΘΕΙΑ

Ὅς τώρα ἐχλεύαζα μὲ νὰ σωσά μου, γιὰ ὅ,τι ἔβρισκα μεγάλο ἢ ταπεινὸ! Στὰ μάτια νὰ κυλοῦν δὲν εἶδα δακρῶνά μου, κι' ἡ χλεύη μ' ἔπερνε κοντὰ τῆς ἱκανό! ὡς τώρα ἐχλεύαζα μὲ τὰ σωσά μου!

Τὸ ξόδι ἀνθρώπου δταν περνοῦσαν ἐγὼ γελοῦσα, κι' ἀδιάφορος κντιτοῦσα τὸ θλιμμένο πόνο. Στὸ κλάμα τῆς ἀρφάνειας τραγουδοῦσα, κι' ἀνίκητο στὰ στήθια μου εἶχα τὸ φθόνο! Τὸ ξόδι ἀνθρώπου δταν περνοῦσαν ἐγὼ γελοῦσα!

Σακάτηδες, τρελλοὺς νὰ βλέπω, εἶχα χαρὰ μου κι' ἐρείπια νὰ σωριάζονται τὰ εὐγενικὰ παλάτια. τὰ μίση, κι' οἱ κακίες, κι' οἱ πόνοι: Ὅνειρά μου: κι' ἀπαίσιον θέαμα θέλαν τῆ γῆς τὰ μάτια. Σακάτηδες, τρελλοὺς νὰ βλέπω, εἶχα χαρὰ μου!

Τώρα ἡ ψυχὴ μου ἀνοίχτηκε γιγάντια στὴν ἀλήθεια, κι' ὅ,τι κακὸ βασίλευεν ἐντὸς μου ἔχει πεθάνει! Τώρα στὰ στήθια, θησανροὺς κλείνουν ἀστέρια πλήθια, κι' ἠλιόλουστο μοῦ στόλισε τὴν κεφαλὴ στεφάνι. Τώρα ἡ ψυχὴ μου ἀνοίχτηκε γιγάντια στὴν ἀλήθεια!

Γεννάκης 1929

ΤΡΑΚΗΣ ΜΑΥΡΟΚΕΦΑΛΟΣ

Ἁγ. Παπειδεμένη Τ' ἀρνάντεμει

Ἐπάνω στὸν βράχον τῆς ἐρήμου ἀκτῆς, ἀπὸ παλιούς λησμονημένους χρόνους, εὐρίσκετο κτισμένο τὸ ἐξωκλήσι τῆς Παναγίας τῆς Κατευοδώτρας. Ὅλον τὸν χειμῶνα παπᾶς δὲν ἤρχετο νὰ τὸ λειτουργήσῃ. Ὁ βορριάς μάνεται καὶ βρυχᾶται ἀνά τὸ πέλαγος τὸ ἀπλωμένο μαυρογάλανον καὶ βαθύ, τὸ κύμα λυσσᾷ καὶ ἀφρίζει ἐναντίον τοῦ βράχου. Κι' ὁ βράχος ὑψώνει τὴν πλάτην του γίγας ἀκλόνητος, στοιχειὸ ριζωμένο βαθειὰ στὴν γῆν, καὶ τὸ ἐρημοκλήσι λευκὸν καὶ γλαρόν, ὡς φωλιὰ θαλασσαετοῦ, στεφανώνει τὴν κορυφὴν του.

Ὅλον τὸν χρόνον παπᾶς δὲν ἐφαίνετο καὶ καλόγηρος δὲν ἤρχετο νὰ δοξολογήσῃ. Μόνον τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων κατέβαιναν ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ βραχώδους βουνοῦ, ἀπὸ τὸ λευκὸ μοναστηράκι τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπους, σεβάσμιος, μὲ φτερουγίζοντα κάτασπρα μαλλιά καὶ κυματίζοντα βαθειὰ γένηια, ἕνας γέρον ἱερεὺς «ὡς νεοττὸς τῆς ἄνω καλιᾶς τῶν Ἀγγέλων» διὰ νὰ λειτουργήσῃ τὸ παλαιὸν λησμονημένον ἐρημοκλήσι. Ἐκεῖ ἤρχοντο τρεῖς-τέσσαρες βοσκοί, βουνίσιοι, ἀλειτούργητοι, ἀλιβάνιστοι, ἤρχοντο μὲ τὶς φαμίλιες των, τὶς ἀνέβγαλτες καὶ ἀπραχτες, μὲ τὰ βοσκόπουλά των τ' ἀχτένιστα καὶ ἄνιφτα, ποῦ δὲν ἤξευραν νὰ κάνουν τὸν σταυρὸ τους, διὰ ν' ἀγια-

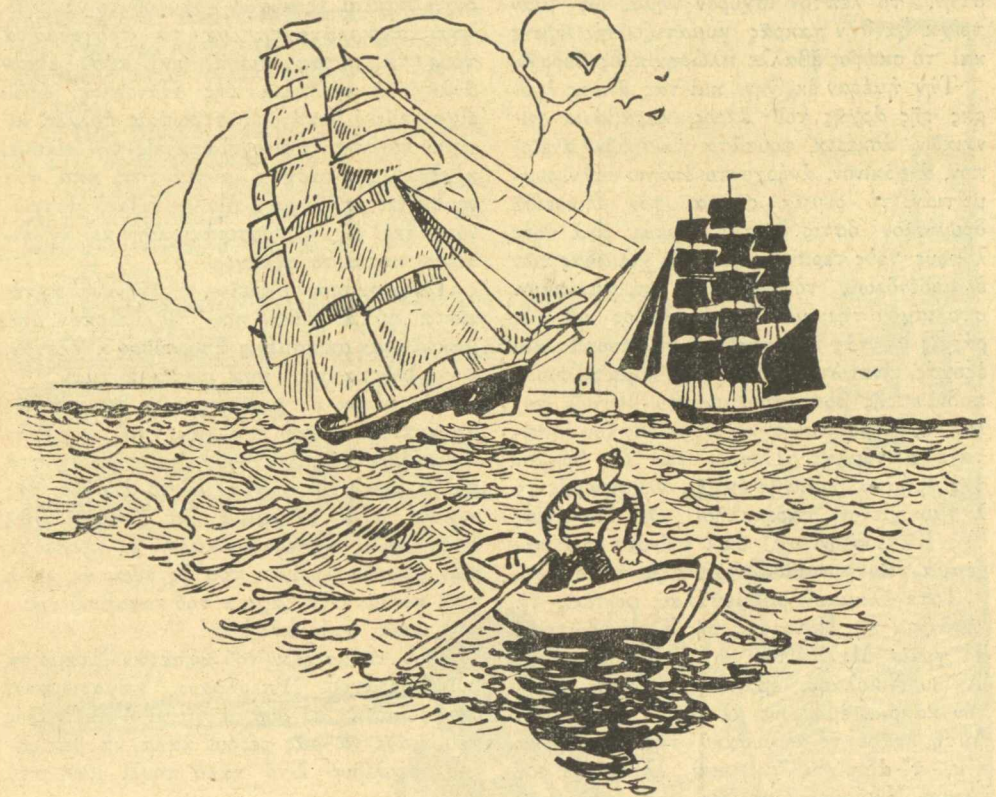
στοῦν καὶ νὰ λειτουργηθοῦν ἐκεῖ· καὶ εἰς τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας ὁ γηραιὸς παππᾶς μὲ τοὺς πτερουγίζοντας βοστρύχους εἰς τὸ φύσημα τοῦ βορρά, καὶ τὴν βαθειὰν κυμανομένην γενειάδα, κατέβαινε κάτω εἰς τὸν μέγα ἀπλωτὸν αἰγιαλόν, ἀνάμεσα εἰς ἀγρίους θαλασσοπλήκτους βράχους, διὰ νὰ φωτίσῃ κι' ἀγίασῃ τ' ἀφώτιστα κύματα.

Τὸν ἄλλον καιρὸν ἤρχοντο, συνήθως τὴν ἄνοιξιν, γυναῖκες ναυτικῶν καὶ θυγατέρες, κάτω ἀπὸ τὴν χώραν, μὲ σκοπὸν ν' ἀνάψουν τὰ καντήλια, καὶ παρακαλέσουν τὴν Παναγίαν τὴν Κατευοδώτραν νὰ ὀδηγήσῃ καὶ κατευοδώσῃ τοὺς θαλασσοδεμένους συζύγους καὶ τοὺς πατέρας των. Ὁραῖες κοπέλλες μὲ ὑποκάμισα κόκκινα μεταξωτά, μὲ τραχηλιᾶς φιλοκεντημένες, μὲ τοὺς χυτοὺς βραχιόνας καὶ τὰ στήθη γλαφυρά, ἤρχοντο νὰ ἱκετεύσουν διὰ τὰ ἀδερφάκια των ποῦ ἐθαλασσοπνίγοντο δι' αὐτάς, διὰ νὰ τὶς φέρουν προικιά ἀπὸ τὴν Πόλιν, στολίδια ἀπὸ τὴν Βενετίαν, κειμήλια ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. *Πάντα νᾶρχωνται, πάντα νὰ φέρουν». Βοϊδάκια λογικά, ποῦ ὤργωναν ἀντὶ τῆς ξηρᾶς τὴν θάλασσαν φρόνιμα ὅπως τὰ δύο ἐκεῖνα τέκνα τῆς ἱερείας τῆς Δήμητρας, τὰ μακαρισθέντα. Νεαραὶ γυναῖκες ρεμβάζουσαι καὶ γυναῖκες συλλο-

γισμένοι ἤρχοντο διὰ νὰ καθίσουν καὶ ἀγναντέψουν.

Ἄμα εἶχαν φωτισθῆ τὰ νερά, ἡ ὀψιμώτερα, ἀφοῦ εἶχαν περάσει κ' οἱ Ἀπόκρευ, συνήθως περὶ τὴν δευτέραν ἐβδομάδα τῶν Νηστειῶν, ἀφοῦ εἶχαν γευθῆ πλέον ἀχινοὺς καὶ στρείδια ἀρκετά, οἱ ναυτικοὶ μὲς ἐπέβαιναν εἰς τὰ βρίκια, εἰς τὶς σκούνας των κ' ἐμίσειαν, πῆγαιναν νὰ ταξιδεύσουν. Τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, καράβια καὶ γολέτταις

πλαρωμένη ἔξω εἰς τὴν προκουμαίαν. Ὁ καπετάνιος δὲν ἐτελείωνε τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς εἰς τὴν οἰκίαν· καὶ ὁ λοστρόμος ἐμάκρυνε τὶς παινετάδες εἰς τὰ καπηλιὰ. Κ' ἡ βάρκα ἐπερίμενε. Καὶ ὁ μοῦτσος ἔχασκε καθήμενος ἔξω, ἐπάνω στὸ κεφαλόσκαλον. Καὶ ὁ νεαρὸς ναύτης, ὅστις εἶχεν ἔλθῃ μὲ τὸν μοῦτσον τώρα ἀπὸ τὴν σκούνα, ποῦ ἦταν στὰ πανιά, ἐγίνετο ἄφαντος. Δύο ἄλλοι σύντροφοι, περασμένοι στὰ χαρ-

Καὶ ἡ σκούνα ἔφερνε βόλτες εἰς τὸν λιμένα.

«ἔδεναν» μεσοῦντος τοῦ φθινοπώρου. Οἱ θαλασσινοὶ μὲς ἀγαποῦσαν πολλὴ τῆς ἐστίας τὴν θαλπωρὴν, τὸν καπνὸν τοῦ μελάθρου καὶ τὸ θάλπος τῆς ἀγκάλης. Καὶ ὅταν ἐπανήρχετο ἡ ἄνοιξις εἰς τὴν γῆν, τότε αὐτοὶ ἐπέστρεφαν εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἐσηκόνοντο στὰ πανιά τὰ αἰμωδιασμένα καὶ ναρκωμένα ἀπὸ τὴν μακρὰν ραστώνην σκάφη ἀνὰ δύο ἢ τρία τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ἡ σκούνα ἔφερνε βόλτες εἰς τὸν λιμένα, ἂν ἦτο ἐναντίος, ἢ καὶ οὖριος ἂν ἦτο, ὁ ἄνεμος. Ἡ βάρκα ἐπερίμενε δι-

τιά, ναυτολογημένοι, ἔλειπαν. Κανεὶς δὲν ἤξευρε ποῦ ἦσαν. Καὶ μέσα εἰς τὸ πλοῖον, ὅπου ἔφερνε βόλταις-βόλταις, κ' ἐστρέφετο ὡς δεμένος περὶ κέντρον ἀόρατον—τὸ κέντρον ἦτο μέσα εἰς τὰς καρδίας καὶ εἰς τὰς ἐστίας τῶν ναυτικῶν—ἄλλος δὲν ἦτο εἰμὴ ὁ πηδαλιούχος, ὁ μάγειρος, κ' ἕνας ἐπιβάτης, ξένος κ' ἔρημος, εἰς τὸν ὅποιον εἶχαν εἰπεῖ, «τώρα, στὴ στιγμὴ, νὰ, τώρα—τώρα θὰ φύγουμε» κ' εἶχε μπαρκάρη, ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ δώδεκα ὥρας πρὶν.

Ὁ πλοίαρχος ἔπρεπε νὰ βάλῃ ἐμπρός

την καπετάνισσαν' αὐτὴ ὤφειλε νὰ προπορευθῆ, ἐπειδὴ ἦτον τυχερὴ, βέβαια· κ' ἔτσι ἀπεφάσιζε νὰ μπαρκάρῃ. Τέλος ἐσυμμαζεύστο ὁ λοστρόμος, ἀνεκαλύπτοντο οἱ δύο ἀπόντες σύντροφοι, ἐξεκολλοῦσε ὁ πλοίαρχος, ἐπεφταν τρομπώνια ἀρκετά, τρομπώνια ἀπὸ τὸ πλοῖον, τρομπώνια ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν· ἔκοφταν, ἐψαλίδιζαν τὶς βόλτες ταχύτερα, συντομώτερα, ὡς νὰ ἐσφίγγοντο διὰ νὰ κόψουν τὴν ἀόρατον ἐκείνην κλωστήν, τὸ λεπτὸν ἰσχυρὸν νῆμα, ὡς μίαν τρίχα ξανθὴν μακρᾶς κυματιζούσης κόμης καὶ τὸ σκάφος ἐβαλλε πλώρην πρὸς βορρᾶν.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ τὰς ἄλλας ἡμέρας τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔαρος, καραβάνια γυναικῶν, ἀσκέρια, φουσαῖα γυναικῶν, ἀνεῖρπον, ἀνέβαινον, ἀνήρχοντο ἐπάνω στὴν ρεμματιάν, τὸ ρέμμα ρέμμα, τὸν ἐλικοειδῆ δρομίσκον ὅστις διαχαράσσεται ἀνὰ τοὺς λόφους τοὺς τερπνοὺς μὲ τὰς χιλιάδας τῶν ἐλαιοδένδρων, τὸν ἀειθαλῆ πρασινόφαιον στολισμὸν τῆς μεγάλης κοιλάδος μὲ τὰς ρόχαις μὲ τὰς κορυφάς, μὲ τὰς ἐσοχὰς καὶ ἐξοχὰς, ἀνετώτερον ἀπὸ τὴν κυματίζουσαν ποδιάν τῆς βοσκοπούλας τοῦ βουνοῦ, πολυπτυχότερον ἀπὸ τὴν χρυσοκέντητον ἐσθῆτα τῆς νύμφης. Ἐπάνω εἰς τὸν βράχον τῆς ἐρήμου βορεινῆς ἀκτῆς, πλησίον εἰς τὸ λησμονημένον παρεκκλῆσι τῆς Παναγίας τῆς Κατευδώτρας, ἐκεῖ ἐγένετο τὸ μάζεμμα τῶν γυναικῶν, ἡ σύναξις ἡ μεγάλη.

Τότε ἔλαμπον μὲ μεγάλας φωτιαῖς τὰ κανδήλια τῆς Παναγίας τῆς Κατευδώτρας. Ἡ γραῖα Μαλαμίτσα, ἡ κλησάρισα τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐβαλλε τὶς φωνὲς ἔκανε τὸν κακό... ἐμάλωνε μὲ ὅλες τὶς γυναῖκες. Αὐτὴ ἐπῆρε τὸ καλάθκι τῆς, τὴν ρόκα τῆς, τ' ἀδράχτι τῆς, καὶ ἦλθε εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον ἐπίτηδες, κατὰ παραγγελίαν τοῦ κυρ Ἀγγελῆ, τοῦ ἐπιτρόπου... διὰ νὰ μαλώσῃ τὶς γυναῖκες, τὶς εὐλαβητικαῖς (ἀλλοίμονον! ἡ εὐλάβειά μας· εἶναι γιὰ τὸ συμφέρον! ἔλεγε σείουσα τὴν κεφαλήν), νὰ μὴν τὸ παρακάνουν καὶ χύνουν λάδια πολλὰ καὶ καταλαδώνουν τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ, καὶ τὰ τρία στασίδια, καὶ τ' ἀναλόγι, καὶ τὰ δύο-τρία παμπάλαια βιβλία ποῦ ἦσαν ἐκεῖ, καὶ τὰ μανάλια καὶ τὸν τοῖχον, καὶ τὸ τέμπλο, καὶ τὶς ποδιές, καὶ αὐτὰς τὰς ἁγίας εἰκόνας. Ἄλλ' ἡ γυναῖκες δὲν τὴν ἄκουαν. Τὶ χροιάζονται τόσαις φωτιῖς, σὰν πυροφάνια, ἐφώναζεν ἡ γρηὰ Μαλαμίτσα. Αὐτὴ εἶχε μάθη ἀπὸ

τὸν γέροντά τῆς, τὸν παππᾶ-Γεράσιμον, ὅτι ἡ φωτιῖς τῶν κανδηλιῶν πρέπει νὰ εἶναι μικρῆς, τόσες δά, σὰν λαμπυρίδες. Τοῦ κάκου. Κανεὶς δὲν τὴν ἤκουε.

Οἱ ὄρμαθοὶ τῶν γυναικῶν ὀμάδες-ὀμάδες, συγγενολόγι... διεσπείροντο εἰς μικρῆς ὄχθες, εἰς πτυχὰς τοῦ βράχου, ἀνάμεσα εἰς θάμνους καὶ χαμόκλαδα, εἰς μέρη ὑψηλὰ καὶ εἰς μέρη ὑπὸνέμα' ἤρχοντο μὲ τὰ καλάθκια τους, μὲ τὰ μαχαϊριδιὰ τους... διότι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἠσυχολοῦντο νὰ βγάλουν ἀγριολάχανα... μὲ τὰ προγεύματά τους τὰ σαρακοστιανά, καὶ ἀφοῦ εἶχαν ἀνάψη τὰ κανδήλια τῆς Παναγίας, ἀφοῦ εἶχαν κάμη μετάνοιες στρωταῖς πολλῆς, κ' εἶχαν κολλήσῃ ἀφιερῶματα εἰς τὴν εἰκόνα, κ' εἶχαν χορτάσῃ τ' αὐτιά τους ἀπὸ τὰς νουθεσίας τῆς γρηᾶ-Μαλαμίτσας, ἐστρώνοντο ἐκεῖ εἰς τὴν δροσερὰν χλόην κ' ἀγνάντευαν κατὰ τὸ πέλαγος.

Τὰ βοσκόπουλα ἐκεῖνα τ' ἄγρια κ' ἀχτένιστα κ' ἀπλοϊκά, ποῦ τὶς ἐβλεπαν ἀπὸ μακρὰν σὰν σκιασμένα, ἀποροῦσαν κ' ἔλεγαν.

—Κύττα τες! στὰ μάτια ἔκαμαν.
Ὡς τόσον αἱ γυναῖκες τῶν θαλασσινῶν ἀγνάντευαν. Ἴδου τὸ βρίκι τοῦ καπετὰν Λιμπέριου τοῦ Λιμνηοῦ· εἶχε σηκωθῆ στὰ πανιά ἀργὰ τὴν νύκτα' μὲ τὸ ἀπόγειο τῆς νυκτὸς ἡῦρε τὸ ρέμμα καὶ ἀπεμακρύνθη κ' ἐχώνεψε. Κατευόδιο καλὸ. Ἡ προσευχὴ τῶν μικρῶν παιδιῶν του ἄς εἶναι ὡς πνοὴ στὰ πανιά, στὰ ξάρτια τοῦ καραβιοῦ σας... στὸ καλὸ, στὸ καλὸ!

Ἴδου τὸ καράβι τοῦ καπετὰν Σταμάτη τοῦ Σύρραχου. Ὑπερήφανα, καμαρωμένα, ἀδελφωμένα τὰ δύο, αὐτὸ κ' ὁ πλοίαρχός του, πᾶνε νὰ μᾶς φέρουν καλά, νὰ μᾶς φέρουν στολίδια. Στὸ καλὸ πουλί μου, στὸ καλὸ!

Ἴδου καὶ ἡ γολέτα τοῦ καπετὰν Μανώλη τοῦ Χατζηχιάνου... Ἡ ψυχὴ μου, ἡ πνοὴ μου νὰ εἶναι πάντα στὰ πανιά σου, ὡσὰν λαμπάδα τοῦ Ἐπιταφίου, νὰ διώχνῃ τὰ μαῦρα, τὰ κατακκόκκινα τελώνια, πρὶν προφθάσουν νὰ κατακαθίσουν στὰ πινὰ σου. Σῦρε, πουλί μου, στὸ καλὸ, καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα! Στὸ καλὸ!

Νὰ κ' ἡ σκούνα τοῦ καπετὰν Ἀποστόλη τοῦ Βιδελνῆ, καινούργιο σκαρὶ, ἡ τετάρτη ἡ πέμπτη, τὴν ὁποῖαν κατωρθῶνε ἐντὸς δεκαετίας νὰ σκαρώσῃ μ' ὅλην τῆς τύχης τὴν καταδρομὴν. Ἐπεσε πολὺ γιολό, δὲν τὴν ἡῦρε καλὰ τὸ ἀπόγειο κ' ἄργησε. Διὰ

κρίνεται τὸ πλήρωμα, οἱ ἄνθρωποι σὰν φύλλοι, ποῦ πηδοῦν ἐμπρὸς κ' ὀπίσω στὴν κουβέρτα. Δούλευέ τα, καπετάνιο μου! Παναγία μπροστὰ σας. Στὸ καλὸ, στὸ καλὸ!

— Παιδιά μου, κορίτσια μου, ἀρχίζει νὰ ὀμιλῇ ἡ γρηὰ Συρραχίνα παλαιὰ καπετάνισσα μὲ τὸ ραβδάκι τῆς καὶ μὲ τὸ καλάθκι τῆς στὸ χέρι, μὲ τὰ ὀγδῶντα χρόνια στὴν πλάτη τῆς, μπόρεσε κ' ἀνέβη τὸν ἀνήφορον καὶ ἦλθε—διὰ νὰ καμαρώσῃ, ἴσως διὰ τελευταίαν φορὰν, τὸ καράβι τοῦ γιοῦ τῆς ποῦ ἔφρευγε.—Ἐξέρετε τί μεγάλη χάρι ἔχει, καὶ πόσο καλὸ ἔκαμε στοὺς θαλασσινοὺς αὐτὸ τὸ ἐκκλησιδάκι τὶς Μεγαλόχαρης;

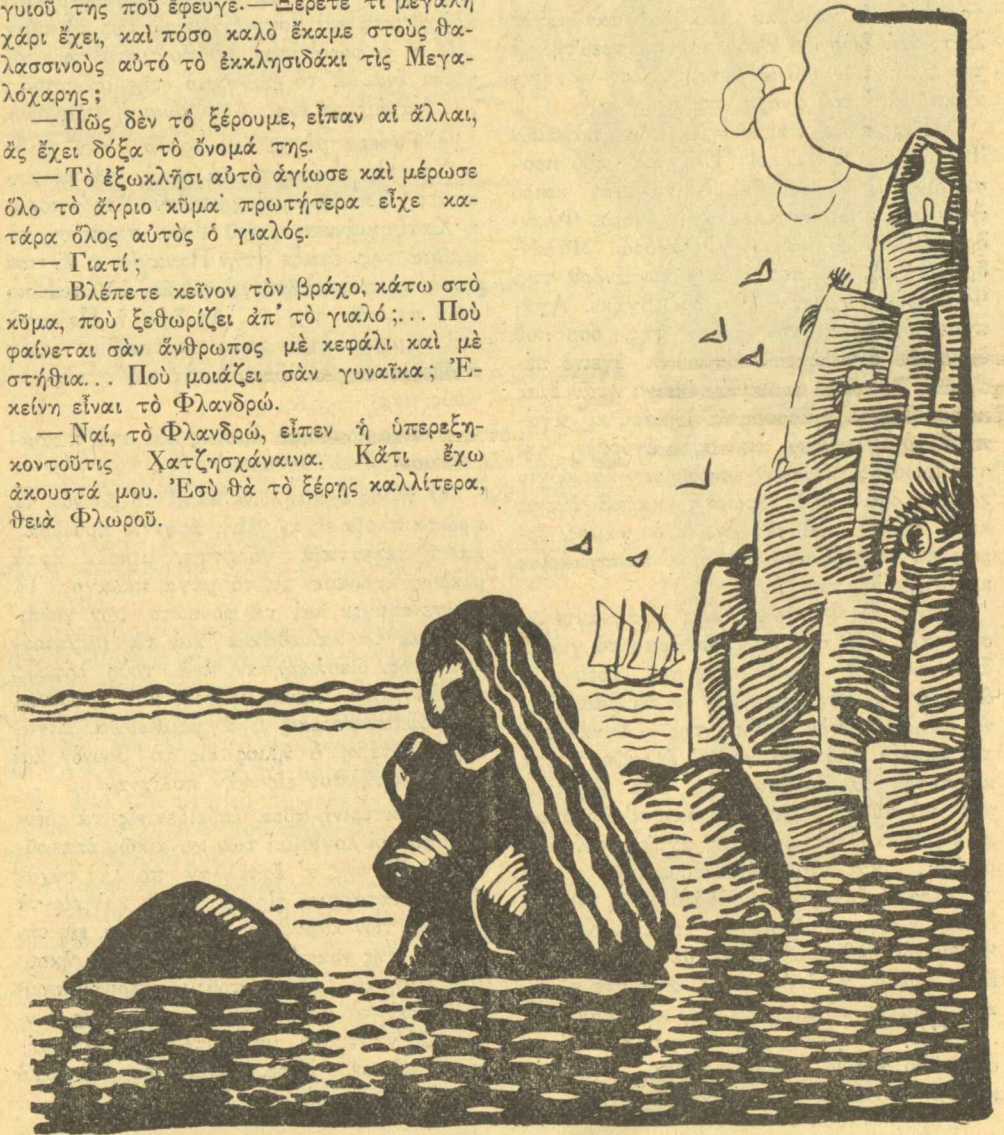
— Πῶς δὲν τὸ ξέρουμε, εἶπαν αἱ ἄλλαι, ἄς ἔχει δόξα τὸ ὄνομά τῆς.

— Τὸ ἐξωκλήσι αὐτὸ ἀγίωσε καὶ μέρωσε ὅλο τὸ ἄγριο κύμα' πρωτῆτερα εἶχε κατάρτα ὅλος αὐτὸς ὁ γιολός.

— Γιατί;

— Βλέπετε κεῖνον τὸν βράχο, κάτω στὸ κύμα, ποῦ ξεθωρίζει ἀπ' τὸ γιολό;... Ποῦ φαίνεται σὰν ἄνθρωπος μὲ κεφάλι καὶ μὲ στήθια... Ποῦ μοιάζει σὰν γυναῖκα; Ἐκείνη εἶναι τὸ Φλανδρῶ.

— Ναι, τὸ Φλανδρῶ, εἶπεν ἡ ὑπερεξηκοντοῦτις Χατζησχάνανα. Κάτι ἔχω ἀκουστά μου. Ἐσὺ θὰ τὸ ξέρης καλλίτερα, θεῖα Φλωροῦ.

Νὰ τῆς κάμουν τὴ χάρη νὰ γίνῃ κ' αὐτὴ, βράχος, πέτρα.

— Τὸ βλέπετε κ' εἶνε ξέρα, εἶπεν ἡ Φλωροῦ ἡ Συρραχίνα· μὴ φορὰ κ' ἕναν καρὸ ἦτον ἄνθρωπος.

— Ἄνθρωπος;

— Ἄνθρωπος καθὼς ἐμεῖς. Γυναῖκα.

Αἱ ἄλλαι ἤκουον μὲ ἀπορίαν. Ἡ γρηὰ Συρραχίνα ἤρχισε νὰ διηγῆται.

» Στὸν καιρὸ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων, ἦτον μιὰ κόρη ἀρχοντοπούλα, ποῦ ἦν ἔλεγαν Φλάνδρα ἢ Φλανδρῶ. Ἡ Φλανδρῶ εἶχε νοματιστῆ ἔτσι—καθὼς μοῦπε ὁ πνευ-

ματικός, άπάνω στον "Αι Χαράλαμπο όσο τον θυμούμαι, μακαρία ή ψυχή του. "Ημουν μικρό κορίτσι, δώδεκα χρονώ, και μ' έπήγε ή μάνα μου να ξαγορευτώ, τή μεγάλη Τετράδη... τι να ξαγορευτώ, έγώ τίποτα δέν ήξερα, τὰ ξεράματά μου... τὸ τι μῶλεε ὁ πνευματικός δέν άγροικούσα, φωτιά πού μ' έ!... Τὸ νόημά του δέν τὸ καταλάβαινα, τὰ λόγια τὰ θυμούμουν, κ' ὕστερ' από χρόνια... τὸ κορίτσι πρέπει νάνε φρόνιμο και ντροπαλό, νάνε ὑπάκοο, να μην κυτάζη τούς νειούς, ν' αγαπᾶ τὸν κύρη του και τή μανούλα του και σαν μεγαλώση και δώση ὁ Θεός και παντρευτῆ. με τήν εὐχή τῶν γωνιωῦ της, άλλον να μην αγαπᾶ απ' τὸν άνδρα της.

»Μῶφερε τὸ παράδειγμα τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων. Οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες, πού προσκυνοῦσαν τὰ εἰδωλα. Κεῖνον τὸν καιρὸ ἦτον μιὰ πού τήν ἔλεγαν Φλάνδρα, Φλανδρῶ. Φλανδρῶ θὰ πῆ Φιλανδρῶ. Φιλανδρῶ θὰ πῆ μιὰ πού αγαπᾶ τὸν άνδρα της. Φλανδρῶ τήν εἶπαν, Φλανδρῶ βγήκε. Ἀγάπησε ὀλόψυχα τὸν άνδρα της, ὅσο πού ἔχασε τ' αγαθά τοῦ κόσμου, κ' ἔγεινε πέτρα γι' αὐτό. Τὸν καιρὸν ἐκεῖνο ἦταν ἕνας καραβοκύρης, ὡμορφο παλληκάρι, κ' αγαπήσε τὸ Φλανδρῶ, και τήν ἐγύρεψε, και τῆς ἔδωσε ἄρραβῶνα, ἐσκάρωσε καινούγιο καράβι και σαν ἐσκάρωσε τὸ καράβι, ἔγεινε κ' ὁ γάμος και σαν ἔγεινε ὁ γάμος, ἔρριξε τὸ καράβι στὸ γιαλό, κ' ἐμπαρκάρισε κ' ἐπῆγε να ταξιδέψη.

»Τότε τὸ Φλανδρῶ ἦλθε ν' ἀγναντέψη, σαν καλή ὥρα, σ' αὐτὸν τὸν ἔρμο τὸ γιαλό. Ξεκολούσε ή ψυχή της πού ἔφευγε ὁ άνδρας της δέν μποροῦσε να τὸ βαστάξη, να στηλώση τήν καρδιά της. Ἀγνάντεψε τὸ καράβι πού ἔφευγε κ' ἔκλαψε πικρὰ κ' ἔπεσαν τὰ δάκρυα της στὰ κύματα και τὰ κύματα ἐπικράθησαν, κ' ἔφαρμακώθησαν, και θύμωσαν, κ' ἀγρίεψαν κ' ἐθέριεψαν... και στὸ δρόμο τους πού ἦσαν τὸ καράβι, ἐπνιξαν τὸν άνδρα τῆς Φλανδρῶς, κ' ἔγεινε ἀγυρισία του... Και τὸ Φλανδρῶ ἦλθε και ξαναῆλθε σ' αὐτὸν τὸν ἔρμο γιάλό κ' ἐκύταζε κ' ἀγνάντεψε... κ' ἐπερίμενε, κ' ἐκαρτεροῦσε, κ' ἀπάντεχε... Πέρασαν μῆνες, πέρασε χρόνος, πέρασαν δυὸ χρόνια, πέρασαν τρία... και τὸ καράβι πουθενά δέν ἐφάνηκε... και τὸ

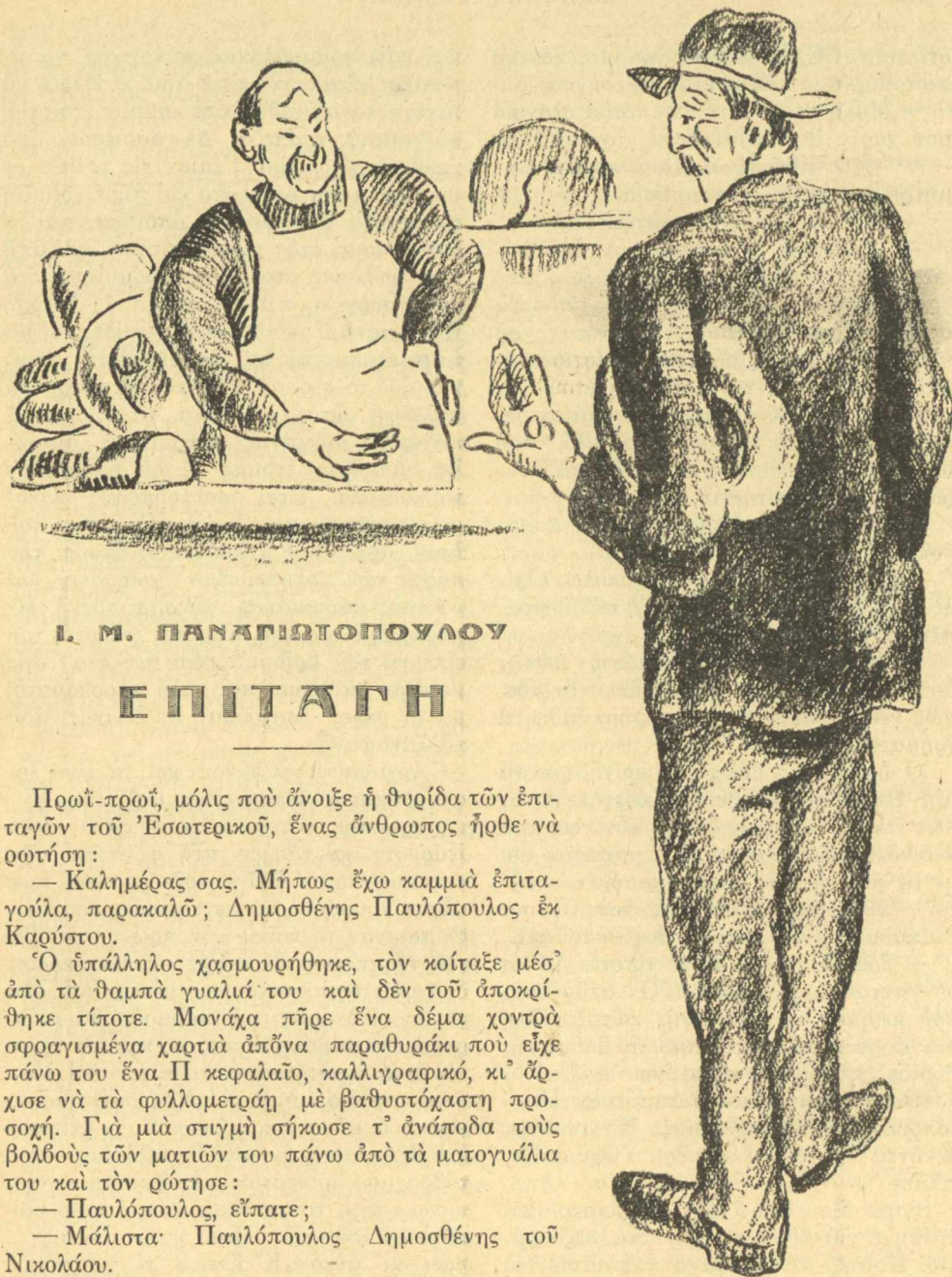
Φλανδρῶ ἔκλαψε, και καταράστηκε τήν θάλασσα, και τὰ μάτια της ἐστέγνωσαν, και δέν εἶχε πλεῖα δάκρυ να χύση... και παρακάλεσε τούς θεούς της, πού ἦταν εἰδωλα, πέτρες, να τῆς κάμουν τήν χάρη να γίνη κ' αὐτὴ εἰδωλο, βράχος, πέτρα... και τὸ ζήτημά της ἔγεινε και τήν ἔκαμαν βράχο ξέρα... με τὸ σχῆμα τ' ἀνθρωπινό, πού τρίβηκε και φθάρηκε απ' τὰ κύματα ὕστερ' από χιλιάδες χρόνια και τὸ ἀνθρωπινό σχῆμα φαίνεται ἀκόμα και να ὁ βράχος ἐκεῖ, ή πέτρα πού θαλασσοδέρεται και χτυπᾶ και βογγᾶ ἄπάνω της τὸ κύμα... κ' ή φωνή της, τὸ βογγητό της γίνεται ἕνα με τὸ βογγητό τῆς θάλασσας... Να ή ξέρα ἐκεῖ. Αὐτ' εἶναι ή Φλανδρῶ.

«Ὑστερα με χρόνια πολλά, σαν ἦρθε ὁ Χριστὸς ν' ἀγιάση τὰ νερά, για να βαφτιστῆ ή πλάση, μιὰ χριστιανὴ ἀρχόντισσα, ή Χατζηγιάνναινα, πού εἶχαν σκαρώση τὰ παιδιὰ της, ἔταξε στήν Παναγία, κ' ἔχτισε αὐτὸ τὸ παρεκλήσι, για τὸ καλὸ κατευόδιο τῶν παιδιῶν της... "Ἄς δώσ' ή Παναγία και σήμερα ναῖναι καλὸ κατευόδιο στοὺς άνδρες σας, στ' ἀδέρφια σας και στοὺς γονιούς σας».

—Φχαριστοῦμε ὁμοίως και στὰ παιδάκια σου, θεῖα Φλωροῦ!

Ἄ ἥλιος ἔχαμήλωνε κατὰ τὸ βουνόν, τὰ πρῶτα πλοῖα εἶχαν γείνη ἄφαντα πρὸ ὥρας και ή τελευταία γολέττα, μικρὸν κατὰ μικρὸν, ἐχώνευεν εἰς τὸ μέγα πέλαγος. Τὰ συγγενολόγια και τὰ φουσαῖα τῶν γυναικῶν, με τὰ καλαθάκια και τὰ μαχαιράκια της, διεσπάρησαν ἀνά τούς λόφους, κ' ἔβγαζαν καυκαλήθραις και μυρόνια, κ' ἔκοφταν φτέραις κ' ἀγριομάραθα. Σιγά-σιγά κατέβη ὁ ἥλιος εἰς τὸ βουνόν και αὐτὲς κατῆλθον εἰς τήν πολίχνην.

Ἡ νυκτερινὴ αὔρα ἐσύριζεν εἰς τὰ δένδρα, και οἱ λογισμοὶ τῶν γυναικῶν ἐπετοῦσαν μαζύ της, κ' ἔστελλαν πολλές εὐχὰς εἰς τὰ κατάρτια, εἰς τὰ πανιά και εἰς τὰ ἐξάρτια τῶν καραβιῶν. Και βαθεῖά, εἰς τήν σιωπὴν τῆς νυκτός, τίποτε ἄλλο δέν ἠκούσθη εἰμὴ τὸ λάλημα τοῦ νυκτερινοῦ πουλιοῦ, και τὸ ἄσμα μιᾶς τελευταίας συντροφιάς ναυτικῶν, μελλόντων ν' ἀναχωρήσωσιν αὔριον. «Σῦρε, πουλί μου στὸ καλὸ —και στήν καλή τήν ὥρα».

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΠΙΤΑΓΗ

Πρωτ' -πρωί, μόλις πού ἀνοίξε ή θυρίδα τῶν ἐπιταγῶν τοῦ Ἐσωτερικοῦ, ἕνας ἀνθρωπος ἦρθε να ρωτήση:

— Καλημέρας σας. Μήπως ἔχω καμμιά ἐπιταγούλα, παρακαλῶ; Δημοσθένης Παυλόπουλος ἐκ Καρούστου.

Ἄ ὑπάλληλος χασμουρήθηκε, τὸν κοίταξε μέσ' ἀπὸ τὰ θαμπὰ γυαλιά του και δέν τοῦ ἀποκρίθηκε τίποτε. Μονάχα πῆρε ἕνα δέμα χοντρὰ σφραγισμένα χαρτιά ἀπὸνα παραθυράκι πού εἶχε πάνω του ἕνα Π κεφαλαῖο, καλλιγραφικό, κ' ἄρχισε να τὰ φυλλομετρᾷ με βαθυστόχαστη προσοχή. Για μιὰ στιγμή σήκωσε τ' ἀνάποδα τούς βολβούς τῶν ματιῶν του πάνω ἀπὸ τὰ ματογυάλια του και τὸν ρώτησε:

— Παυλόπουλος, εἶπατε;

— Μάλιστα. Παυλόπουλος Δημοσθένης τοῦ Νικολάου.

Ἄ ὑπάλληλος ξαναχώθηκε στὸ φυλλομέτρομα ψιθυρίζοντας ἀπὸ μέσα του: Πα, Παβ, Παγ, Παζ, Παζ, Παθ, Πακ... Παυ, Παυλα, Παυλο.....

— Παυλόπουλος εἶπατε;

— Μάλιστα. Δ. Ν. Παυλόπουλος.

— Ἐδῶ εἶναι.

Ἄ ἄνθρωπος πού εἶταν μπροστὰ στη θυρίδα ἀναγᾶλλισε ἀπὸ μιὰν ἐξαφνική

Γείτονας εἶμαι, ταχτικός πελάτης.

Δέν μοῦ φτάσαν τὰ λεπτά.

χαρά. Τὸ πρόσωπό του φωτίστηκε ἀπὸ ἕνα εὐτυχισμένο φέγγος. Ἄ ὑπάλληλος τὸν ρώτησε:

— Ἄπὸ τήν Κυραρισσία; Τί ποσὸν σᾶς

μονησία, ή μανία νά μάθῃ, νά ξεεάσῃ τί ἔγινε. Ἐγραψε στήν Κάροστο καί ρωτοῦσε γιά τήν τύχη τοῦ σπιτιοῦ, γιά τὸ νοικάρη καί γιά τὸ νοῖκι. Κ' ἔλαβε τήν ἀπόκριση πὼς τὸ πρῶτο νοῖκι ἔοδεύτηκε σὲ κάτι μικροεπισκευές, πού χρειάστηκαν στὸ σπίτι καί σὲ κάμποσες μέρες θά-παιρναν νά τοῦ στείλουν τὸ δεύτερο.

Ὅσο καί νά τὸν πλήγωσε βαθιὰ ἡ ἀτυχία αὐτῆ, ἡ λύπη του πάλι δὲν ἦταν ἄμετρη, γιατί στοχάστηκε πὼς τὸ σπίτι τέλος πάντων εἶχε νοικιαστῆ καί πὼς τὸ δεύτερο πεντακοσάρικο δὲ θάγοῦσε νά ἔρθῃ. Ἐπαψε νά πηγαίνει γιά κάμποσο καιρὸ, ἴσαμε τὸ τέλος τοῦ μηνὸς στὸ ταχυδρομεῖο καί νά βλέπῃ τὸν ὑπάλληλο μὲ τοὺς ἀναποδογυρισμένους βολβοὺς καί φρόντισε νά βολέψῃ τὴν περίσταση ὅπως-ὅπως. Πῆγε σ' ἕνα πατριώτη του, πού ἦταν καί μακρυνὸς του συγγενῆς, καί τοῦ ἔπεσε στὰ γόνατα καί τοῦ κλάφτηκε: ταπεινώθηκε ἴσαμε κεῖ, πού δὲν πηγαινε ἄλλο· σκουπίδι ἔγινε μέσα στὸ ξένο σπίτι γιά νά συγκινήσῃ τὸν ἄνθρωπο, πού εἶχε κάμποσα παραδάκια, γιά νά μὴν ἀφήσῃ τὴν φιλία του νά πάῃ χαμένη... Κ' ἔτσι κατάφερε καί τοῦ πήρε ἕνα κατοστάρικο καί πῆγε καί πλήρωσε τὸ φούρναρη καί τὸ μπακάλη καπὶ τοὺς ζήτησε νά τοῦ ἀνοίξουν μιὰ νέα πίστωση γιά λίγες μέρες. Ὑστερα γύρισε στὸ σπίτι του μ' ἕνα χαμόγελο εὐτυχίας: μπόρα ἦταν καί θά περνοῦσε τί διάολο! ὁ θεὸς δὲν ἀφίνει κανένα νά πάῃ χαμένος. Καί ἄρχισε νά φιλοσοφῇ πάνου στὸ τραπέζι καί νά τοὺς λέῃ τῶνα καί τάλλο γιά τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ καί νά συζητῇ γιά τὴν πολιτικὴ κατάσταση καί νά παρασταίνει τὸν ἄνθρωπο πού ξαίρει τὴ ζωὴ καί πού μπορεῖ νά κυβερνήσῃ τὸ σπίτι του μὲ μυαλὸ καί μὲ γνώση...

Κ' ἔτσι πέρασε πάλι λίγος καιρὸς καί

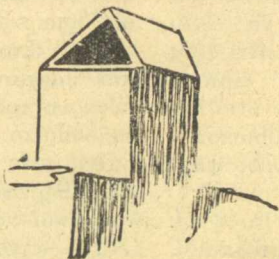
κοντοζύγωνε νά βγῆ ὁ μῆνας, ὅταν ἔπεσε ἄρρωστο βαριά τὸ δεύτερο παιδί, ὁ Βασίλης. Πεσμένο στὸ κρεβάτι φλεγόταν ἀπὸ τὸν πυρετὸ καί παραμιλοῦσε ὅλη τὴν ὥρα. Τὸ περιστατικὸ τοῦτο ἔφερε μιὰ τρομάρα καί μιὰ σύγχισή μέσα στὸ σπίτι. Χωρὶς μέσα, σὲ ξένο τόπο, μακριὰ ἀπὸ τοὺς δικούς του κι' ἀπὸ τοὺς φίλους του, μ' ἕνα παιδί πού πάλευε μὲ τὸ χάρο, μὲ τρία ἄλλα παιδιά πεινασμένα καί μιὰ γυναῖκα ἀνίκανη νά σταθῆ στὸ σπίτι ἀνάλογα μὲ τὴν περίσταση, αἰσθάνθηκε ὁ Δημοσθένης ὅλα τὴν καταδρομὴ τῆς μοίρας νά τὸν χτυπᾶ κατακέφαλα. Κι' ἀπὸ τὸ χτύπημα τοῦτο ζαλίστηκε καί δὲ θυμόταν πιά τίποτε, δὲν τὸν ἐνδιέφερε τίποτε, λίγο ἔλειψε νά ξεεάσῃ καί τὴν ἐπιταγή. Μονάχα, ὅταν τελείωσε καί ἡ τελευταία δραχμὴ ἀπὸ τὸ δανεικὸ κατοστάρικο πῆγε πάλι πρῶτ' πρῶτ' μπροστὰ στὴ θυρίδα τῶν ἐπιταγῶν τοῦ ἑσωτερικοῦ καί στάθηκε ἀντίκρου στὸν ὑπάλληλο, πού ὅλο καί χασμουριόταν:

— Καμμιά ἐπιταγούλα, σὰς παρακαλῶ;

Ὁ ὑπάλληλος τὸν κοιτάξε μὲ μιὰ ἔσχατη βαρυστημάρα καί μιὰν ἔσχατη περιφρόνηση στὴ ματιά, στάθηκε σ' ἕνα κομματί σφραγισμένο χαρτί καί τοῦ εἶπε:

— Πεντακόσιες δραχμές; Ἐδῶ εἶσαι Ὑπογράψατε.

Παράξενο! Ὁ Δημοσθένης Παυλόπουλος δὲ χάθηκε καθόλου, πού λάβαινε τὴν ἐπιταγή. Ὁ νοῦς του ὅλος ἦταν κοντὰ στὸ ἄρρωτο παιδί, δίπλα στὸ κρεβάτι τοῦ ἀπεριόριστου σπαραγμοῦ του. Πῆρε μηχανικὰ τὸ πεντακοσάρικο καί τὸ κοίταξε, χωρὶς ἔκφραση. Ὑστερα τὸ δίπλωσε προσεχτικὰ μέσα στὸ πορτοφόλι του καί ἔφυγε, ἴδιος μὲ παραπλανημένον ὄδοιπόρο, πού βαδίζει μπροστὰ, ἐνάντια στὸν ἄνεμο, μέσα σ' ἕνα γυμνὸ χειμωνιάτικο τοπίο.

ΦΩΤΗ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

ΓΙΑ ΝΑ ΠΑΡΟΥΜΕ ΜΙΑ ΙΔΕΑ

ΑΠΟ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

ΣΑΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἔως τώρα, ὅσοι ἀσχολήθησαν μὲ τὴ κριτικὴ τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν (Ζωγραφικὴ, γλυπτικὴ), ἔγραψαν μ' ἕναν τρόπον ἀπόλυτο, ὅπως θάγραφε ἕνας γάλλος ἢ γερμανὸς τεχνοκρίτης δηλαδὴ σὰν νά ἀποτείνονται σὲ κοινὸ, πού ξαίρει λίγο—πολὺ τί ζητᾶνε αὐτὲς οἱ τέχνες, πού ἔχει μιὰ ἰδέα γιά τίς διαφορὲς σχολές, γιά τὰ νέα ρεύματα, πού μ' ἕναν λόγο, ἔχουν ζωντανὴ καλλιτεχνικὴ παράδοση. Σ' αὐτὲς τίς χώρες ἡ τέχνη, ἀπὸ χρόνια πολλά, μπαίνει μέσα στὴν καθημερινὴ ζωὴ, καλλιεργεῖται μὲ σύστημα, κ' ἔτσι, μολονότι κ' ἐκεῖ βέβαια ὁ πολὺς ὁ κόσμος δὲν καταλαβαίνει πολλὰ πράγματα, ὡστόσο οἱ ἄνθρωποι πού ἀντιπροσωπεύουν τὴ μέση (νά ποῦμε) διανόηση, εἶναι σὲ θέση νά παρακολουθήσουν τὴν καλλιτεχνικὴ κίνηση καί νά καταλάβουν μιὰ κριτικὴ γραμμὴ μὲ πνεῦμα ὄχι τελείως εἰδικό.

Ἐδῶ θά προσπαθήσωμε, νά τὰ κάνωμε λιανὰ αὐτὰ τὰ πράγματα, ὅσο γίνονται λιανὰ. Στὴν ἀρχὴ ἴσως πέσουν γιά τὸν ἀναγνώστη λίγο βαρειά αὐτὰ τὰ σημειώματα, ἢ ἴσως πῆ μέσα του πὼς κ' ἐμεῖς, ἀντὶ νά τοῦ ξεδιαλύνωμε τὰ πράγματα, τοῦ τὰ θολώνουμε. Μὰ ἂν προσέξῃ καλὰ

καί χωνέψῃ τίς βάσεις, τ' ἄλλα θά τοῦ ἔρθουν εὐκόλα καί βολικά. Προπάντων τὰ παραδείγματα κ' ἡ συχνὴ καί σταθερὴ ἐπαφὴ μὲ ἔργα ζωγραφικὰ καί γλυπτικὰ κάθε λογῆς, θά τὸν μπάσουν σιγά-σιγά στὸ νόημα.

I

Εἰκαστικὲς τέχνες εἶναι ἡ ζωγραφικὴ καί ἡ γλυπτικὴ. Εἰκαστικὲς τίς εἶπαν οἱ ἀρχαῖοι, γιατί αὐτὲς οἱ τέχνες φτιάχνουν «ἀπεικάσματα» δηλ. ὁμοιώματα ἀπὸ κάθε πρᾶγμα, ζωντανὸ ἢ νεκρὸ, πού βλέπομε στὴ φύση. Ἐνῶ στίς ἄλλες «ὠραῖες τέχνες», π.χ. στὴν ἀρχιτεκτονικὴ, τὸ κτίριο δὲν παριστάνει τὸ «ὁμοίωμα» κανενὸς πράγμα-

Τύπος γυναικείας μορφῆς, ἀπάνω σὲ ἀρχαῖο νόμισμα.

τος, μολονότι καί ἐκεῖ ἡ ἀφορμὴ πού κινοῦν τοὺς τεχνῖτες νά πλάσουν τοὺς ρυθμούς, εἶναι, πολλὰς φορές, ἀντικείμενα φυσικά, σπηλιές, δάση, βράχια, βουνὰ κ. λ. π. Ἐπειδὴ λοιπόν, οἱ εἰκαστικὲς τέχνες, ἐπιχειροῦν νά παραστήσουν τὴ φύση, πολλοὶ ἐνόμισαν πὼς ἀπ' αὐτὲς πρέπει νά ζητᾶμε φυσικὰ πράγματα, δηλ. τέτοια πού τὰ βλέπει τὸ μάτι μας στὸν αἰσθητὸ κόσμο, μὲ ἄλλα λόγια στὸν κόσμο πού ἀντιλαμβάνομαστε μὲ τίς αἰσθήσεις μας. Μὰ

αυτό δὲν εἶναι σωστό. Στὴ φύση μέσα, τὰ πράγματα ἔχουν χίλιες ιδιότητες, καὶ ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ τὰ πάρη ἀπὸ πολλές μεριές, ἐνῶ στὶς εἰκαστικές τέχνες τὸ κάθε τι παριστάνεται μόνο γιὰ νὰ φαίνεται, μόνο γιὰ τὴν ιδιότητά του αὐτή. Ὁ χωριάτης βλέπει ἕνα δέντρο, μιὰ ἐλιά, καὶ χαίρεται γιὰτὶ εἶναι φορτωμένη με καρπὸ, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἕνας ζωγράφος τὴ βλέπει σὰν σχῆμα, σὰν χρώμα. Ὁ πρῶτος τὴ βλέπει ὡς πρᾶγμα (ἀπὸ τὴ μεριά τοῦ πρακτικοῦ του προορισμοῦ), ἐνῶ ὁ δεῦτερος τὴ βλέπει σὰν «ὀπτικὸ φαινόμενο».

Μὲ ἄλλα λόγια, ὅτι πρᾶγμα παριστάνεται στὴ ζωγραφιά, εἶναι προορισμένο νὰ τὸ καταλάβῃ, νὰ τὸ αἰσθανθῇ μόνο με μιὰ αἴσθησι. Ὁ μὲ τὸ μάτι. Κ' ἔτσι τὸ κάθε τι στὴ ζωγραφικὴ πρέπει νὰ παρασταθῇ με τέτοιον τρόπο ἰδιαίτερο, ὥστε, με μονάχα τὸ μάτι νὰ μπορῇ κανεὶς νὰ πιάσῃ τὴ οὐσία του, σὰν νὰ κἀνῃ τὴ γνωριμία του με ὅλες τὶς αἰσθήσεις του.

Γιὰ νὰ γίνῃ ἕνα ζωγραφικὸ ἔργο γνήσιο, πρέπει ὁ

τεχνίτης νὰ μὴν ἐβγῇ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς τέχνης του. Εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ δουλέψῃ ὄχι μόνο με τὰ μέσα ποῦ τοῦ δίνει ἡ τέχνη του, μὰ καὶ σύμφωνα με τοὺς δικούς της νόμους καὶ μόνο μ' αὐτούς. Τὰ μέσα εἶναι α. μιὰ ἴσια ἐπιφάνεια (ἀδιάφορο ἂν εἶναι χαρτί, σανίδι, πανὶ κλπ.), καὶ β. τὰ πινέλα ἢ τὰ κάρβουνα. Ἀπάνω σ' αὐτὴ τὴν ἐπιφάνεια θὰ βάλῃ ὅ,τι ἀντικείμενο θέλει νὰ παραστήσῃ, χαράζοντας, δηλ. σχεδιάζοντας το με τὸ κάρβουνο ἢ με τὸ πινέλο. Μὰ ἐνῶ στὴν ἀρχὴ ξεκινᾷ με τὸ σκοπὸ μόνο νὰ ξεσηκώσῃ τὸ «ὁμοίωμα» τοῦ ἀντικειμένου καὶ

νὰ τὸ (κοπιάρῃ) μιμηθῇ δουλικὰ, τὸ αἰσθημά του τὸν πηγαίνει νὰ τὸ πάρῃ μόνον ὡς ἀφορμὴ γιὰ νὰ κἀνῃ ἕνα ἔργο ἀνθρώπινο. **αὐτοτελές**, ποῦ ἡ ἀξία του νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὶς ἀρμονίες ποῦ ἔχει μέσα του τὸ ἴδιο (δηλ. τὸ ἔργο) κι' ὄχι ἀπὸ τὸ πόσο θὰ ὁμοιάζῃ με τὸ πραγματικὸ ἀντικείμενο, δηλ. με τὸ **πρότυπο** (μοντέλλο). Μὲ ἄλλα λόγια, ἐκεῖνη ἡ ἐπιφάνεια θὰ σκεπαστῇ με σχήματα ποῦ θὰ εἶναι ἀρμονικὰ ἀμεταξύ τους, καὶ αὐτὰ πάλι θὰ γεμίσουν με χρώματα ἀρμονικὰ μεταξύ τους, ἀδιάφορο ἂν παριστάνουν ἢ δὲν παριστάνουν πιστὰ τὸ φυσικὸ ἀντικείμενο.

Ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἔχει τὸ χάρισμα νὰ κατασκευάζῃ πράγματα ποῦ εὐφραίνουν τὸ μάτι, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὰ φυσικὰ ἀντικείμενα ἢ γενικά ἀπὸ τὰ «φαινόμενα», αὐτὸς εἶναι **καλλιτέχνης**, ἐνῶ ἐκεῖνος ποῦ ἔχει τὴ γνώση νὰ ξεσηκώσῃ νὰ μιμηθῇ τὴ φύση, αὐτὸς εἶναι μάστορας χωρὶς βαθύτερη ἀξία γιὰ τὴν τέχνη: τὴν μάταιη ἱκανότητα ποῦ ἔχει, μπορεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ κανεὶς με τὴ δουλειὰ καὶ με τὴν προσοχή, ἐνῶ τὸ χάρισμα

ποῦ ἔχει ὁ πρῶτος εἶναι δῶρο, καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἀποκτιέται. Ὁ πρῶτος φτιάχνει ἔργο **ἀνθρώπινο**, **αὐτοτελές**, ποῦ κρίνεται σύμφωνα με τοὺς νόμους τοῦ ὠραίου, τοῦ «καλοῦ», ἐνῶ ὁ δεῦτερος κἀνῃ ἀντιγραφὴ ἑνὸς ἔργου, ποῦ ὑπάρχει ἀπὸ πρὶν: τῆς δημιουργίας. Καὶ ἂν τύχῃ νὰ εἶναι ὠραῖο τὸ ἔργο τοῦ δευτέρου αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀπὸ τὴ **δική του** ὁμορφιά, μὰ γιὰτὶ παριστάνει κάτι ποῦ εἶναι ὁμορφο καὶ στὴ φύση χωρὶς ἢ χάρη του νὰ χρωστίεται καθόλου στὸ ζωγράφου ποῦ τὸ παρέστησε.

Ἔτσι, μπορούμε νὰ ποῦμε, πὼς ὁ καλλιτέχνης δὲν κοπιάρει δουλικὰ, μὰ πὼς

Ἔργο Εὐρωπαϊοῦ ζωγράφου ὁ ὁποῖος μιμεῖται δουλικὰ τὴ φύση

ἐρμηνεύει, δηλαδή περνᾷ ἀπὸ τὸ φίλτρο τῆς ψυχῆς του τὴν ἐντύπωση ποῦ δίνει ἕνα ἀντικείμενο τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, κι' ἂν ἡ ἰδιοσυγκρασία του εἶναι πλοῦσια, τοῦ βάζει τὴ σφραγίδα τῆς, κι' ἂν πάλι εἶναι φτωχὴ, τὸ ἀφήνει ὅπως ἦταν, με ἄλλα λόγια, **φυσικὸ**, μὴ ἔχοντας τὴ δύναμη νὰ τὸ βγάλῃ ἀπὸ τὴν **ἀντικειμενικότητά** του. Μὰ οἱ ἀρχαῖοι λέγανε πὼς ὁ τεχνίτης μιμεῖται τὴ φύση. Βέβαια τὴ μιμεῖται, ἀλλὰ με πλατύτερη ἔννοια: Μιμεῖται ὄχι τὴν ἐπιφάνεια, ἀλλὰ τὴν οὐσία κάθε πράγματος. Γιὰ νὰ τὸ ποῦμε καὶ διαφοροτικὰ ὁ τεχνίτης δὲν δημιουργεῖ με **τὸν ἴδιο τρόπο ποῦ δημιουργεῖ ἡ φύση**, ἀλλὰ **ἀνάλογα με τὴ φύση**. Ὁ ἄνθρωπος δὲ μπορεῖ νὰ ξανακἀνῃ ἄλλη μιὰ φορὰ τὴ φύση, λοιπὸν **θὰ τὴν ἐρμηνεύσῃ με τὸν τρόπο του**, θὰ τὴν **φέρῃ στὰ δικά του μέτρα** καὶ θὰ κἀνῃ ἔργο ἀνθρώπινο. Ἡ ἀντιγραφὴ τῆς φύσης δὲν χρειάζεται σὲ τίποτα, μὰ ποῦ ἔχομε τὴν ἴδια τὴ φύση. Μελετώντας λοιπὸν τοὺς τρόπους, σύμφωνα με τοὺς ὁποῖους δημιουργεῖ ἡ φύση, φτιάχνει καὶ ὁ ἄνθρωπος τὸ ἔργο του **σχετικὸ** με τὸν κόσμον ποῦ τὸν τριγυρίζει,

ὁμοίως **ὁμοιο** μ' αὐτόν. Ὁ φιλόσοφος Πλωτῖνος, ποῦ ἡ φιλοσοφία του δὲν ἐκτιμοῦσε τὰ **φαινόμενα**, ἀλλὰ **τοὺς νόμους**, γιὰτὶ

μονάχα αὐτοὶ εἶναι μόνιμοι καὶ οὐσιαστικοί, ἐκτιμοῦσε ὡς τόσο πολλὰ τὶς τέχνες, γιὰτὶ ὅπως γράφει, οἱ τέχνες δὲν ἀναπαριστάνουν τὸν αἰσθητὸν κόσμον, «ἀλλ' ἀνατρέχουσιν ἐπὶ τὰς αἰτίας, ἐξ ὧν ἡ φύσις». Ὁ μεγαλύτερος προσωπογράφος Βελάσκουεθ, δὲν ἔκανε ποτὲ πορτραῖτο, ἂν δὲν ζοῦσε λίγο ἢ πολλὸ διάστημα μαζί με τὸ μοντέλλο του. Ὁ Μιχαηλάγγελος λιάνιζε ἕνα σωρὸ πτώματα (ἀνθρώπους καὶ ζῶα) ὄχι γιὰ νὰ μάθῃ **ἀνατομία** με τὴ στενὴ σημασία ποῦ δίδουσε στὴ λέξη, μὰ γιὰ νὰ μπῆ μέσα στὸ μυστήριον τοῦ οργανισμοῦ γι' αὐτὸ σὰν ὄριμασε, ὅτι ἔφτιαχνε τ' ὄφτιαχνε χωρὶς μοντέλλο. Ὁ Τέρνερ, μεγάλος Ἄγγλος τοπιογράφος, ταξίδευε μέσα σὲ φουρτοῦνες καὶ σὲ ὀμίχλες, γιὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴ δύναμη τῶν στοιχείων, πραγματικά, ὄχι ἀπὸ μακριὰ με τὸ μάτι μόνο, γιὰ νὰ μπο-

ρέσῃ ν' ἀποδώσῃ με τὴν τέχνη του τὴ φύση τους καὶ τὶς συγκινήσεις ποῦ δίνουν!

(Ἔχει συνέχεια)

Ἔργο Πέρσου ζωγράφου ποῦ ἐρμηνεύει δημιουργικὰ τὴ φύση

Κ. Θ. ΠΑΠΑΔΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ
ΑΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΤΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ

Μιά από τις πρώτες εφημερίδες, η μάλλον πρόγονος των σημερινών εφημερίδων μακρυνός, ή «Nieuwe Tizdingen», που βγήκε στην Αμβέρσα στα 1605, δικαιολόγησε την έκδοσή της πώς σκοπόν είχε να διασκεδάση την πλήξη και την ανία των Αμβερσιανών, τον καιρόν που τους πολιορκούσαν από ξηράς και ποταμού οι δυο δούκες του Νασσάου.

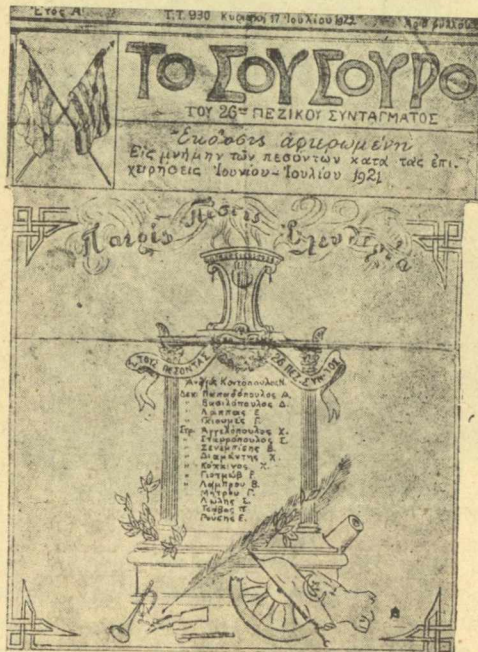
Από την πλήξη και την ανία εφύτρωσαν κ' οι εφημερίδες του Μικρασιατικού Μετώπου στα 1921—22.

Σκεφθήτε: Είχε γυρίσει ο στρατός από την έκστρατεία του Σαγγαρίου κ' εγκαταστάθηκε σε μόνιμες κατασκηνώσεις. Πολεμικές επιχειρήσεις δέ γινότανε, παρά άργά και πού, στα προχωρημένα φυλάκια μερικές άψιμαχίες, και στα μετόπισθεν συμπλοκές με τους Τσέτες. Γυμνάσια δέν έκαναν. Τί γυμνάσια να κάνουν στρατιώτες, που φορούσανε το χαλί πέντε και δέκα χρόνια κ' είχανε πάει έκστρατείες κ' έκστρατείες; Εφημερίδες από την Αθήνα έφθαναν άργά και πού: Τις έκρατούσαν στα μετόπισθεν. Και τί να διαβάση κανείς; Έρχόντανε σαν από άλλον κόσμο. Γράμματα λιγώτερα. Τόσα χρόνια όσοι ήτανε στο Μέτωπο είχανε ξεχαστή από δικούς

και φίλους, κ' οι ίδιοι ξεχάσανε τ' όσπία τους: είχανε πιά μάνα, πατέρα, γυναίκα, παιδιά; Έζούσαν σαν άποικοι σ' ένα έρημο νησί. Κ' ή πλήξη μεγαλύτερη γιατί δέν είχανε δουλειά κ' έλειπεν ή γυναίκα, έχτος από μερικές «δημόσιες» στα μετόπισθεν—κινητά χαμαιτυπεία να πούμε—συντρίμια σωματικά και ήθικά για να φτάσουν ως τ' άβάτη της Μικρασίας να έμπορευτούνε τή σάρκα τους κ' αν έπερνούσε καμμιά φορά κανένας θιάσος, μπουλοῦκι δηλαδή ήθιοποιών, που νάχη και θηλυκό προσωπικό—να ξεχαζευτούνε τ' ά παιδιά κοιτώντας φουστάνι. Γιατί οι Τουρκάλες των χωριών, αυτές δέν λογαριαζότανε γυναίκες. Και σάμπως ήτανε μι' ή μέρα ή δυο για να περάσουν; Μήνες ολάκαιροι. Κι' ούτε κουβέντα γι' άπόλυση.

Κ' ύστερα, τ' ό μετωπο είχαν άποχτήσιν μι' ζωή δική του, με δική του ψυχολογία, δικά του συμφέροντα, δικά του αισθήματα και πάθη, δική του κίνηση, δικό του κουτσομπολειό— που ούτε υποπτευότανε ό τύπος των Αθηνών. Η περίεργη αυτή κοινωνία είχε τις ανάγκες της: μι' άπ' αυτές και ή επικοινωνία των μελών της.

Έτσι εφύτρωσεν ή πρώτη εφημερίδα

Η Έφημερίς τ'ό «Σούσουρο».

του Μετώπου. Άμέσως άρχισαν από παντού να ξεπετιούνται κ' άλλες—καμμιά είκοσαριά ύπολογίζω άπ' όσα στοιχειά κατέχω. Οι εφημερίδες αυτές δέν είναι οι πρώτες του είδους τους. Κατά τή διάρκεια του Ευρωπαϊκού πολέμου, όταν ό άγών έχρόνισεν, έβγήκαν στα χαρακώματα άρκετές χειρόγραφες, γραφομηχανημένες, με πολύγραφο, έντυπες, μι' άάλιστα Γαλλική, έξακολούθησε κ' ύστερ' από την ειρήνη να βγαίνει στο Παρίσι και βγαίνει ακόμα, Αυτό όμως δέ σημαίνει πώς οι Έλληνικές δέν έχουν για μι' ά, και γενικώτερα για τήν ιστορία του παγκοσμίου τύπου, ένδιαφέρον, τόσο πιό πολύ που τ' έκδοτικά τους μέσα ήτανε πιό πρωτόγονα κ' από τους έκδότες τους κανένας δημοσιογράφος τής καριέρας.

Δέν ξέρω τί θα πούν οι στρατιωτικοί κριτικοί. Μπορεί άποτέλεσμα, μπορεί κ' αίτια, όπωσδήποτε σύμπτωμα να ήταν τής παράλυσης τής πειθαρχίας, όπως κ' οι θεατρικές παραστάσεις του Μετώπου κ' όσα λέγαμε τότε «Ψυχαγωγία των στρατιωτών» αυτό δέν άφορ' άμας. Ό,τι κ' αν πούν οι στρατιωτικοί κριτικοί, οι εφημερίδες του Μετώπου είν' ένα κεφάλαιο τής ιστορίας του τύπου κ' άπ' αυτή τή πλευρά θα τις έξετάσουμε.

Ποιά από τις εφημερίδες του Μετώπου έβγήκε πρώτη δέν μπορώ να πω θετικά. Άπ' όσες έχω στα χέρια μου—κι όχι όλες τις σειρές, μά φύλλα σκορπιστά από κάθε μι'— ή πιό παλιά είναι ή «Αρβύλλα», που τ'ό πρώτό της φύλλο ύπολογίζω να βγήκε στις 5 Δεκεμβρίου 1921. Όπως είπαμε και παραπάνω, οι εφημερίδες του Μετώπου βγήκανε, όταν τελείωσαν οι επιχειρήσεις του Σαγγαρίου κ' ό χειμώνας έκλεισε τ'ό στρατό σε μόνιμες κατασκηνώσεις. Κ' έκράτησαν ως που έσπασε τ'ό Μέτωπο, όσες δέν έσβυσαν πρωτότερα είτε γιατί έσώθηκαν τ'ά έκδοτικά μέσα, είτε έξαιτίας κάποιας μετακίνησης του σώματος, είτε και ό γιατί έκδότης-έπληρον άδεια ή σκοτώθηκε—ποιός ξέρει; Έχω μι' φορά φύλλο του «Αραμπά» τής 10ης Ιουλίου.

Οι τίτλοι όλων των εφημερίδων του Μετώπου είναι δηλωτικοί του σώματος που βγαίναν και μάλλον σατυρικοί, όπως θα ίδουμε παρακάτω, και δέν κυκλοφορούσαν πέρ' από τ'ό σώμα. Οι έκδότες στρατιώτες συνήθως ή ύπαξιωματικοί, γραφείς

προφανώς, μά και μι' άς—δυο άξιωματικοί κατώτεροι—συνεργάται «οι καλύτεροι λόγιοι» του σώματος: όπωσδήποτε έβγαίναν με τήν άδεια και με τήν έπίβλεψη των διοικητών των σωμάτων και των έπιτροπών ψυχαγωγίας των στρατιωτών. Σε μι' ά—δυο εύρηκα και έχνη λογοκρισίας: άράδες σβυσμένες με μαύρη σινική μελάνη.

Όπως μου είπεν ό συνάδελφος κ. Μαλαβέτας συνέβη να περάσουν κ' από τ'ό στρατοδικείο συντάκτες εφημερίδων του Μετώπου.

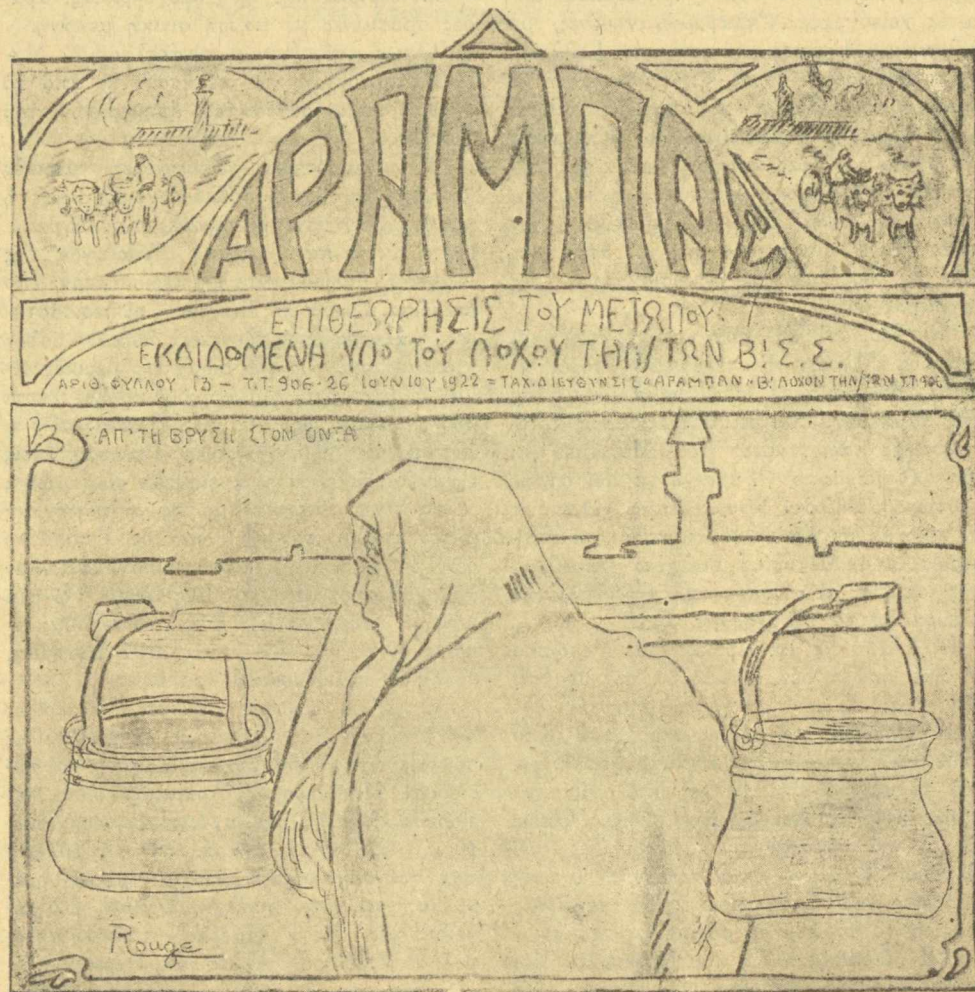
Οι περισσότερες χειρόγραφες, μερικές γραφομηχανημένες, πολλές χειρόγραφες ή γραφομηχανημένες βγαλμένες σε πολύγραφο. Πόσα αντίτυπα έβγαζαν; Άναλόγως τής ανάγκης, όπωσδήποτε όχι περισσότερα από διακόσια. Συνδρομή έλάχιστη, οι περισσότερες μάάλιστα μοιράζονταν δωρεάν στους γραμματισμένους του σώματος, μερικές είχαν όριση συνδρομή μι' ή δυο κόλλες χαρτί του γραψίματος για να έξασφαλιστή ή έκτύπωση. Τυπογραφικές εγκαταστάσεις είχαν σε διάφορα γραφεία των σωμάτων ή σε καντίνες: έβγαίναν με τή γραφομηχανή ή τόν πολύγραφο του σώματος. Τυπωμένη δέν έβγήκε καμμι' ά, άφού τυπογραφεία δέν ύπήρχαν στο Μέτωπο. Άπ' όσες έχω μι' μόνο, ή «Καραβάνα», ήταν «δισεβδομαδιαία», οι άλλες έβγαίναν κάθε βδομάδα, συνήθως τήν Κυριακή.

Όπως οι πρώτες—πρώτες εφημερίδες που βγήκανε στον κόσμο κ' οι εφημερίδες του Μετώπου ήταν εφημερίδες μαζί και περιοδικά. Μι' ά μόνο ό «Αραμπάς» ήταν περιοδικό καθαρό. Τ'ά σχήματά τους διάφορα, μά γενικά μικρά. Η «Αρβύλλα» είχε τ'ό μεγαλύτερο σχήμα—μικρό ήμίφυλλο—μά ήταν δισέλιδη. Σχήμα και μέγεθος τής «Νέας Ημέρας» περίπου μονόφυλλο—δισέλιδο. Άλλες μικρότερες—σχήμα τέταρτο ή όγδοο—ήταν τετρασέλιδες, μι' ά δυο και πολυσέλιδες. Ο «Αραμπάς»—σχήμα δέκατο έκτο μεγάλο, πλάγια βιβλιοδεμένο με έξώφυλλο χρωματιστό εικονογραφημένο—βγήκε και με δώδεκα σελίδες.

Όλες σχεδόν εικονογραφημένες: διάφοροι έρασιτέχνες σιτισογράφοι και ζωγράφοι τις έστόλιζαν με εικόνες, μιμήσεις τις περισσότερες: των εικονογραφημένων εφημερίδων και περιοδικών, που έφθαναν στο Μέτωπο: μερικές και πρωτότυπες.

Ἡ ὕλη τῶν ἐφημερίδων τοῦ μετώπου ἦταν γενικὰ σατυρική, ἀφοῦ γιὰ ψυχαγωγία ἐβγαίναν καὶ γιὰ νὰ σκοτώνουν τὴν ὥρα τους ὅσοι τις ἔγραφαν καὶ τις ἐδιάβαζαν. Δυστυχῶς, σπάνια βρῖσκει κανεὶς πρωτοτυπία. Ὅ,τι δημοσιευόταν ἦταν μίμηση

γεγονότων, ἐπιστολὲς δασκάλων σὲ γελοία καθαρεύουσα, εἰδήσεις τερατολογικῆς, ἀγγελίες ἀστειῆς, μετάφραση δὴθεν γαλλικῶν μυθιστορημάτων μὲ μαργαρίτες μεταφραστικούς καὶ λεκτικούς, ὅλα χυμένα στὰ καλούπια τοῦ ἀποκρηάτικου «Φανού» τῶν

Ἡ Ἐφημερίδα «Ἀραμπᾶς».

καὶ μάλιστα κακῶν προτύπων μίμηση. Χρονογραφήματα τραβηγμένα στὸ σαχλότερο, ἢ σαχλὰ μ' ὅλη τὴ διάθεση τοῦ συντάκτη, ἄρθρα γυρισμένα στὴν ἀρλοῦμπα, ποιήματα σατυρικά, εὐζωνικὴ συνεργασία, ἐπιστολὲς γυναικῶν νεοπλούτων ποὺ σκοτώνουν καὶ τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ γαλλικὰ, εὐαγγέλιο παραμορφωμένο γιὰ κοροϊδία προσώπων καὶ

Συντακτῶν, τῆς «Μαντὰ μ. Γαρσιφούλας», τοῦ «Ἀγκαθαγγέλου» καὶ τοῦ «Μητρούση» τοῦ περιοδικοῦ «Σφαῖρα», τοῦ «Πάτερ Ἀκάκιου» ἄλλων περιοδικῶν κλπ. Ποῦ καὶ ποῦ ἀναβρῦζει κάτι πηγαῖο, αὐθόρμητο, φρέσκο. Αὐτὴ δὲ εἶναι καὶ ἡ πιὸ ἐνδιαφέρουσα ὕλη, γιὰτὶ ἐκτός ἀπὸ τὴ φρεσκάδα τῆς, μᾶς πληροφορεῖ, αὐτὴ κυρίως, γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Μετώπου.

Ἡ σάτυρα—αὐθόρμητη ἢ μίμηση—χτυποῦσε κυρίως διαφόρους τύπους, ἢ κοροῖδευε διάφορα παρατράγουδα, ποὺ ἐγένοντο στὸ Μέτωπο. Ὁ Κεμάλ καὶ οἱ Τουρκαλάδες ἔδιναν συχνότατα τὸ θέμα τῆς σάτυρας. Ἐφθανε κάποτε νὰ πειράζονται καὶ ἀξιωματικοὶ ἀνώτεροι, ἐλαφρὰ ἐννοεῖται καὶ σκεπασμένα. Κάτω ἀπὸ τὶς γραμμὲς ἐσπάραζαν οἱ καῦμοι τῶν στρατιωτῶν τοῦ Μετώπου ἢ ἀδημονία γιὰ τὴν ἀπόλυση, ἢ πίκρα γιὰ τὴ λησμονία συγγενῶν καὶ φίλων, τὸ μπουχτισμα γιὰ τὶς σάπιες ρέγκες, τὴν ἀχώνευτη κουραμάνα καὶ τὸ ἄθλιο συσσίτιο ποὺ μοιραζόταν, ὁ πόθος τῆς γυναίκας, ἢ λαχτάρα τῆς θαλπερῆς εἰρηνικῆς ζωῆς. Πατριωτικὸ αἰσθημα ἀγνό, πηγαῖο δὲ συναντᾷ κανεὶς, κάπου—κάπου προβάλλει κάποια νότα πατριωτισμοῦ, ψυχρὴ ὅμως, ξέθωρη, ρουτινιέρικη σὰν «κατ' ἐπιταγήν».

Ὅπως δὴποτε, μὲ ὅλη τὴ μίμηση καὶ μ' ὅλο ποὺ ταλέντο κανένα δὲν ἐφανερώθηκε, τὸ ὑλικὸ τῶν ἐφημερίδων τοῦ Μετώπου εἶναι πολὺτιμο, γιὰτὶ μένει πάντα εἰκόνα, θαμπὴ ἔστω, ἀλλὰ πιστὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ψυχολογίας τοῦ στρατοῦ—μᾶς δείχνει πῶς ἐζοῦσαν, πῶς ἐσκέπτονταν, πῶς περνοῦσαν στὸ Μέτωπο, πῶς ἔκριναν ὅσα ἐγένοντο ἐδῶ κάτω στὴν πατρίδα, πῶς ἐβλεπαν τὰ πολιτικὰ πρόσωπα καὶ τὴν κοινωνικὴ κίνηση τῆς ἐποχῆς.

Σὲ μίαν ἐφημερίδα ἀνεκάλυψα καὶ κάποια ρεκλάμα—ρεκλάμα σωστὴ. Ρεκλαμάρεται κάποιος Σταμάτης μάγειρας. Ἀσφαλῶς δὲν πρόκειται γιὰ μάγειρα κανενὸς λόχου, γιὰτὶ ἡ ρεκλάμα εἰδοποιεῖ πῶς ὁ Σταμάτης ξέρει νὰ ἱκανοποιῇ ὅλα τὰ γούστα. Ἴσως κανένας ποὺ κυνηγοῦσε τὴν τύχη του κουβαλῶντας τὸ τηγάνι καὶ τὴν κατσαρόλα του στὰ ὑψίπεδα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κοντὰ στὸ στρατό.

Ἰγνη λιγοστὰ ἔμειναν τῶν ἐφημερίδων τοῦ Μετώπου. Μὲ τὴν ὑποχώρηση θὰ χάθηκαν καὶ ὅσα φύλλα κρατοῦσαν διάφοροι. Κατόρθωσα νὰ μαζέψω καμμιὰ σαρανταρὶά φύλλα ἐφημερίδων διαφόρων. Σωστὴ σειρὰ καμμιᾶς δὲν ἔχω. Ὁ συνάδελφος κ. Θ. Μαλαβέτας ἔχει ὀλόκληρη σειρὰ τῆς «Φούντας» ποὺ ἦταν διευθυντῆς τῆς. Αὐτός, ἄλλως τε, καὶ ὁ κ. Νικόλης εἶναι οἱ μόνοι ἀπὸ τοὺς συντάκτες ἐφημερίδων τοῦ Μετώπου ποὺ μπῆκαν ὕστερα στὴν ἑλληνικὴ δημοσιογραφία. Τῶν ἄλλων ἐφημερίδων, ὅσο

καὶ ἂν προσπάθησα δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ σειρὰ ὀλόκληρη.

Ἔτσι θὰ περιοριστῶ νὰ δώσω ἐδῶ στοὺς ἀναγνώστες τῶν «Ἑλληνικῶν Γραμμάτων» ἐν' ἀπάνθισμα, κορφολογώντας τὶς ἐφημερίδες ποὺ ἔχω στὴ συλλογὴ μου, περιγράφοντας τὰς καὶ ὅλας κάπως λεπτομερέστερα. Ἄν ζοῦνε ὅσοι τις ἔγραφαν, ἴσως δώσουν, ὁ καθένας γιὰ τὴ δική του, πληρέστερες πληροφορίες καὶ συναχθῆ ἔτσι τὸ ὑλικὸ γιὰ μιὰ ὀλοκληρωτικὴ καὶ πλείρια ἐξιστόρησι τοῦ τύπου τοῦ Μετώπου.

Πρώτη-πρώτη ἐφημερίδα στὸ Μέτωπο ἐβγήκε στὴ XII Μεραρχία ἢ «Ἀρβύλλα, ἑβδομαδιαία σατυρική φανταριστικὴ ἐπιθεώρηση τοῦ Μετώπου». Τὸ πιὸ παλῆ φύλλο τῆς ποὺ ἔχω εἶναι τῆς 16 Ἰανουαρίου 1922 ὑπ' ἀριθ. 8. Ὑπολογίζω λοιπὸν πὼς τὸ πρῶτο βγήκε στὶς 5 Δεκεμβρίου 1921. Δισέλιδη, ὅπως εἶπα παραπάνω, σὲ σχῆμα «Νέας Ἡμέρας», χειρόγραφη βγαλμένη σὲ πολὺγραφο. Φαίνεται καὶ ἡ καλύτερα ὀργανωμένη. Δίπλα στὸν τίτλο, σὰν «σῆμα κατατεθὲν» μιὰ ἀρβύλλα ἀπ' ὅπου ξεπετιέται ἓνα κεφάλι φαντάρου μὲ πέννα στ' αὐτί, Τρίστηλη διάταξη τῆς ὕλης. Στὴν πρώτη σελίδα στὴ μέση σκίτσο, ἀρκετὰ καλοκαμωμένο, γυναικίκα μισόγυμνη, ἀκολουθεῖ δὲ εὐθυμογράφημα γιὰ τὴ στράτευση τῶν γυναικῶν. Στὴν πρώτη στήλη εὐθυμογραφικὸ διήγημα καὶ στὴ τρίτῃ ἔμμετρο ἐπιθεώρηση. Στὴ δεύτερη σελίδα στὴν πρώτη στήλη, στολισμένη μὲ βινιέττα—ἓνα τοπεῖο ποὺ τὸ φωτίζει ἡλιος ἀνατέλλων—ἢ «ζωὴ τῆς ἑβδομάδος», κοινωνικὰ, σωστὰ ἢ σατυρικά. Πρῶτο-πρῶτο ὅτι «ἐπανέκαμψεν ἐξ ἀδείας ὁ ἀγαπητὸς καὶ τιμημένος μέραρχός μας συν/χης Καλλιδόπουλος Π.»—καὶ ἔτσι μαθαίνουμε σὲ ποιά μεραρχία ἐβγαίνεν ἡ «Ἀρβύλλα». Παρακάτω εὐχὲς στὸν ἀντ/χην Σακέτταν Ἄθαν. γιὰ τὴ γιορτὴ του. Περιγράφεται ὕστερα ἢ μετατροπὴ ἑνὸς σταύλου τοῦ τουρκοχωρίου Κουμαρντὰς σὲ χοροδιδασκαλεῖο, ἀναγγελία ἀθλητικῶν ἀγώνων καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἐξῆς ἐπιστολὴ καὶ σκίτσο—στρατιωτικὸς παπᾶς, μὲ ράσα, πηλίκιο καὶ κομπολόι—τοῦ πάτερ Μπλουγούριου:

Ἐν ἀμαρτίαις ἐφθειρον
φυγὴν τε καὶ κορμίον.
Καὶ πένης νῦν κατὰκειμαι
στὸ μαῦρό μου κελλίον.

θυνητή, αρχισυντάκτη και διαχειριστή, γιατί η συνδρομή ήταν 3 δραχμές το τρίμηνο για τους όπλίτας κ' 6 για τους αξιωματικούς. Στο 2ο φύλλο 29 Μαΐου ολοσέλιδη εικόνα, η Έλλας που στεφανώνει το βωμό των πεσόντων υπέρ Πατρίδος εξαφορμής της έπετειού της άλωσης της Κωνσταντινουπόλεως. Στη μνήμη «των πεσόντων κατά τας επιχειρήσεις Ιουνίου — Ιουλίου 1921» αφιέρωσε και το «Σούσουρο» Το 3ο φύλλο του (17 Ιουνίου). Τα ονόματα των πεσόντων μέσα σε πλαίσιο δημοσιεύονται στην πρώτη σελίδα.

Τέλος η «Δόγμη» του Η Σώματος Στρατού. Έχω το Πασχαλινό της φύλλο, όκτασέλιδο σε άριγωτο χαρτί του γραψίματος, με δυο σελίδες αφιερωμένες σε γελοιογραφίες. Περιγράφεται η κίνηση της Μεγάλης Βδομάδας. Σφάγια είχαν σταλή

άρκετά, μα έλειπαν σουβλες. Η αίθουσα του θεάτρου «μετεβλήθη εις οίκον Θεού» Στη διακόσμηση εργασθήκαν όλοι οι ξυλουργοί του Λόχου «Σκαμπανέων», ό δέ επί κεφαλής «μετεχειρίσθη και τας σχετικας φρασσεολογίας...περι των αγίων εν γενει». Αναφέρονται ερασιτέχνες ψάλτες μα και... επίτροποι. Ο επιτάφιος «αντάξιος του Σώματος» έψάλη καλά, έντούτοις γίνεται σύσταση στό κόρο που έψαλε το «Αί γενεαί αί πάσαι» να μη ξελαρυγγίζεται... για να τά βγάλει πέρα. Η άλλη ύλη εύθυμογραφική και φιλολογική, δημοσιεύεται μάλιστα και μια «Μοντμαρτρέζικη Νουβέλλα» κάποιου Ν.Σ.Σ.

Ανέφερα όσων βρήκα φύλλα, βέβαια θα βγήκαν κι άλλες, μα εγώ τουλάχιστο δέν ανακάλυψα ίχνη τους.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΓΟΥΡΤΥΝΙΑΣ

Από την ανέκδοτη συλλογή του κ. Χ. Σακελλαριάδη.

- Ο Γιάννος με τή Μαρουδιώ, τὰ δυὸ πρώτα ξαδέφρια,
σ' ένα σχολειὸ πηγαίνανε, σ' ένα χαρτί διαβάζαν.
Ἡ Μάρω γράφει στὸ χαρτί κ' ὁ Γιάννος στὸ χτοήχι.
Τρεῖς χρόνους ἀγαπιώσαντε κρυφὰ νὰπ' τοὺς γειτόνους.
Κανένας δὲν τοὺς ἤξερεν ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς της.
Ἡ Μάρω τὸ φανέρωσε, στῆς μάνας της τὸ λέει.
— Μάνα, τὸ Γιάννο ἀγαπῶ, ἄντρα γιὰ νὰν τὸν πάρω.
— Τί ναι ποὺ λές, κοψόημερη καὶ κοφοζωημένη,
ποῦχω τὸ Γιάννο ἀνηφιὸ καὶ σεῖς πρώτα ξαδέφρια.
Ἡ Μάρω ἀρραβωνιάζεται κ' ὁ Γιάννος ξεφηνάει.
Στὴ στράτα ποὺ πηγαίνανε, στὴ στράτα ποὺ πηγαίνουν
ἐσυναπαντηθήκανε τὸ λείψανο κ' ἡ νύφη.
Κανένας δὲν ἐμίλησεν ἀπὸ τοὺς συμπεθέρους
κ' ἡ Μάρω τὸ ξεστόμισε κείνη καὶ τοὺς ῥωτάει.
— Τὸ τίνος εἶν' τὸ λείψανο καὶ τὸ χρυσὸ κρεββάτι.
— Τοῦ Γιάννου εἶναι τὸ λείψανο καὶ τὸ χρυσὸ κρεββάτι.
Ἡ Μάρω ἐξεψύχησε, μέσα στὴν κάσα μπαίνει,
σ' ένα τάφο τοὺς βάλανε τὰ δυὸ πρώτα ξαδέφρια.
Καὶ τοὺς ἐθάψαν καὶ τοὺς δυὸ σ' ένα ἐρημοκλήσι.
Στὶνα φνιτρούει κάλαμος καὶ σ' ἄλλο κνταρίσσι.
Βεργολυγáει ὁ κάλαμος, φιλεῖ τὸ κνταρίσσι.
Κι' ἡ μάνα της ἀγνάντενεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.
— Γιὰ δές τὰ τὰ κοψόημερα, τὰ κοφοζωησμένα
ἀγάπη ποῦχαν ζωντανά, ἔχουν καὶ πεθαμένα.

ΦΡΑΝΤΣ ΣΟΥΜΠΕΡΤ

Β'. — ΤΟ ΕΡΓΟ

Μπροστά στη βιαστική και μέτρια αυτή ζωή το έργο του Σούμπερτ παρουσιάζει μια χτυπητή αντίθεση. Όσο άσημαντη ή ζωή, τόσο βαρυσήμαντο το έργο. Έργο καταπληχτικό και ποσοτικά και ποιοτικά, που περιέχει μουσικές αξίες άπόλυτες για κάθε εποχή, έργο που άφησε βαθειά ίχνη σ' όλη τη μουσική παραγωγή του 19ου αιώνα κι άνοιξε νέους ορίζοντες στο μουσικό κόσμο.

Και πρώτα άπ' όλα τὰ τραγούδια του, που άποτελοῦν τὸ σημαντικότερο μέρος τοῦ ἔργου του καὶ ὡς ποσὸ καὶ ὡς ποιό. Ὁ Σούμπερτ εἶναι ὁ ἐμπνευσμένος αὐτοσχεδιαστὴς ποὺ βρίσκει ἀμέσως, με θαυμαστὴ διαίσθηση, τὴ μουσικὴ ἐκφραση ἑνὸς ποιήματος καὶ τὴν ἀποδίδει ἀμεσα, χωρὶς κόπο, χωρὶς δισταγμοὺς. Ἀφίνει τὴν ἐμπνευσή του νὰ τὸν παρασύρει, τὴν ὑφίσταται σχεδόν, εἶναι σὰν ὑπνωτισμένος ποὺ ὑπακούει σὲ ἀόρατες δυνάμεις. Γι' αὐτὸ καὶ πολλοὶ θέλησαν νὰ ἐξηγήσουν μεταφυσικὰ ἢ ὑπερφυσικὰ τὴν καταπληχτικὴ του γονιμότητα. Τὰ τελειότερα, τὰ ἀρτιότερα ἀπὸ τὰ ἔργα του εἶναι, χωρὶς ἀμφιβολία, τὰ τραγούδια του, ὅπου ἡ σύντομη μορφή τους ἀπαιτεῖ πρὸ πάντων αὐθορμητισμό, ποὺ τὸν εἶχε ὁ Σούμπερτ σὲ ἀνώτατο βαθμό. Ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Μπετόβεν ἀντίθετα ἀπὸ τοῦ Σούμπερτ εἶναι πρὸ πάντων **βουλητικὴ**. Κυριαρχεῖ στὴν τέχνη του, τὴ μεταχειρίζεται ὅπως αὐτὸς θέλει, πλάθει τὶς μορφές ὅπως αὐτὸς θέλει, δαμάζει τὴν ἐμπνευσή του καὶ τὴν ὑποτάσσει στὸ λογισμό.

Ὁ Σούμπερτ εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ γερμανικοῦ τεχνικοῦ τραγουδιοῦ, τοῦ lied, καὶ τὸ δημιούργησε σχεδόν ἀπὸ τὸ

τίποτα, γιατί ὅσο κι' ἂν ἐγγραψαν τραγούδια κι' ἄλλοι πρὶν ἀπ' αὐτόν, ἀκόμα κι' ὁ Μότσαρτ κι' ὁ Μπετόβεν, κανένας τους δὲ βρήκε τὴ μουσικὴ μορφή ποὺ ταίριαζε στὸ σύντομο λυρικό ποίημα

ὅπως ὁ Σούμπερτ. Γιατί ὁ Σούμπερτ εἶναι ὁ ἴδιος μιὰ λυρική ψυχὴ ποὺ δονεῖται συμπαθητικὰ ἀπὸ κάθε ποιητικό ἔργο καὶ τὸ νοιώθει, ὄχι μονάχα σὰν ἕνα σύνολο, με μιὰ κεντρικὴ ιδέα ἢ ἕνα κυρίαρχο αἶσθημα, ἀλλὰ τὸ ἐμβαθύνει σ' ὅλες του τὶς λεπτομέρειες καὶ τὸ παρουσιάζει μεταμορφωμένο πολλές φορές με τὴ μουσικὴ του ἀπὸ ἀσημαντο χαλίκι σὲ πολυτιμο πετράδι με μύριες ἀναλαμπές.

Ὁ Σούμπερτ ἔχει ἀκόμα, ὅσο κανένας ἄλλος, τὸ χάρισμα τῆς φαντασίας. Ὁραματίζεται ὀλόκληρο τὸ τοπίο ποὺ ξετυλίγεται μέσα στὸ ποίημα καὶ τὸ ἀποδίδει με χρώματα πλούσια, ὀλοζώντανα. Δὲν ἔχομε παρὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸ «Βρυκόλακα» τῆ «Γαλήνη τῆς θάλασσας» τὸ «Νυχτερινὸ τραγούδι τοῦ ὀδοιπόρου» τοῦ Γκαίτε, τὴ «Νέα καλόγηρα», τὸ «Θάνατο καὶ τὴν κόρη», τοὺς δυὸ κύκλους τῶν τραγουδιῶν τοῦ Μύλλερ «Ἡ ὠραία μωλωνοῦ» καὶ τὸ «Χειμωνιάτικο ταξίδι» καὶ τόσα ἄλλα ἀριστουργήματα, γιὰ νὰ δοῦμε νὰ περνοῦν μπροστά μας, σὰν σὲ καλιδοσκοπιο, χαριτωμένες εἰκόνες ἀγορτικῆς, τρικυμῆς, νεράιδες καὶ ξωτικά. Ὁ Σούμπερτ μᾶς δίνει στὰ τραγούδια του ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ μέτρο τῆς μεγαλοφυΐας του με τὴ «Μαργαρίτα στὸ ροδάκι» καὶ τὸ «Βρυκόλακα». Κι' ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, πλάι σὲ ἄλλα ἔργα μεγαλύτερης πνοῆς καὶ πλατύτερης μορφῆς, τὸ τραγούδι, τὸ lied, τὸν παρακολουθεῖ, κι' ὅπως ἔλεγε ὁ φί-

λος και θαυμαστής του Vogl, «αν ζούσε πού πολὺ θάβαζε μουσική σὲ ὅλη τὴ γερμανικὴ ποίηση».

Ὅμως μ' ὄλο τὸν αὐθορμητισμὸ τοῦ Σούμπερτ, εἶναι φανερὴ μιὰ ἐξέλιξη στὸ ἔργο του, πρὸ πάντων στὸ ὄργανο. Θὰ μπορούσε ἴσως ὀλόκληρο τὸ ἔργο του νὰ χωριστῆ σὲ δύο ἐποχές, τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνάπτυξης ἴσαμε τὸ 1822 καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ ὀριμάσματος. Εἶναι φανερὴ ἀπὸ τὰ 1822 κ' ὕστερα μιὰ μεταβολὴ στὸ Σούμπερτ. Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ εἶναι ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἐσωτερικὴ. Γίνεται βαθύτερος. Ἐχει ἀνησυχίες καλλιτεχνικὲς καὶ ψυχικὲς πού τοῦ δημιουργοῦν μιὰ διάθεση σκοτεινὴ καὶ μελαγχολικὴ. Τὸν ἀπασχολοῦν ἰδέες γενικώτερες, ἠθικὲς, φιλοσοφικὲς, μεταφυσικὲς, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ λιγοστά χειρόγραφα του πού σώζονται, μερικὲς σελίδες ἡμερολογίου, μερικὰ γράμματα σὲ φίλους του κτλ. Ἐξωτερικὰ, ἡ μεταβολὴ αὐτὴ φανερώνεται στὴ δημιουργία ἔργων μεγάλης πνοῆς, σὲ ὀλόκληρους κύκλους τραγουδιῶν γύρω ἀπὸ μιὰ κεντρικὴ ἰδέα, σὲ συμφωνικὰ ἔργα, σὲ μεγάλες σονάτες γιὰ πιάνο. Ἡ μελαγχολικὴ διάθεση αὐτῆς τῆς ἐποχῆς πού τὴ βρίσκουμε τόσο ἔντονα ζωγραφισμένη μέσα στὸν κύκλο τῶν τραγουδιῶν, «Τὸ χειμωνιάτικο ταξίδι» ἴσως νὰ ἔχει κ' ἄλλη ἀφορμὴ. Ἦταν δύσκολο νὰ μείνῃ ἀνεπηρέαστος ὁ Σούμπερτ ἀπὸ τὴ ρομαντικὴ ἀπαισιοδοξία τῆς ἀρχῆς τοῦ 19ου αἰώνα, πού ζητοῦσε καταφύγιο ἔξω ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ παρηγοριὰ στὸν τάφο. Το mal du siècle εἶχε ἀπλωθῆ τότε σὰν κῦμα σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη κ' ἔφτασε, μιὰ γενεὰ ἀργότερα, ἴσαμε μᾶς με τὸν Παράσχο, τὸ Βασιλείαδῃ κ' ὅλη τὴν ποιητικὴ πλειάδα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Εἶπαμε παραπάνω ὅτι ὁ Σούμπερτ δημιούργησε σχεδὸν ἀπὸ τὸ τίποτα τὸ τεχνικὸ τραγοῦδι. Ὑπῆρχε ὅμως μιὰ δροσερὴ κ' ἀστέρρευτῆ πηγὴ πού ἀπ' αὐτὴν ἀντλοῦσε τὶς ἐμπνεύσεις του. Ἡ πηγὴ αὐτὴ ἦταν τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι, τὸ παιδοῦ καὶ ἀπλό καὶ φυσικὸ τραγοῦδι, πού ἔβγαινε μοναχό του ἀπὸ τὴν ψυχὴ ἑνὸς λαοῦ, πού τραγουδοῦσε καὶ χόρευε ὅπως ζοῦσε κ' ἀνέπνεε. Νὰ εἶμαστε ὅμως ἐξηγημένοι. Δὲν παίρνει ὁ Σούμπερτ ποτὲ ἕνα καθαντὸ λαϊκὸ τραγοῦδι νὰ τὸ ἐναρμονίση καὶ νὰ τὸ παρουσιάσῃ ὡς δικό του δημιούργημα.

Εἶναι λιγότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο μουσικὸ φολκλοριστής. Ἐχει ὅμως τὸ τραγοῦδι του ὅλη τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἀφέλεια τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ. Δὲν τραγουδεῖ αἰσθημάτων ἀτομικὰ, παράξενα, ἐκλεπτισμένων ἢ ἐκφυλισμένων *ντεκαντάν*, ἀλλὰ τὶς αἰώνιες χαρὲς καὶ λύπες πού εἶναι δικές μας σήμερα ὅπως ἦταν καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀμήρου ἢ τοῦ Σαίξπηρ.

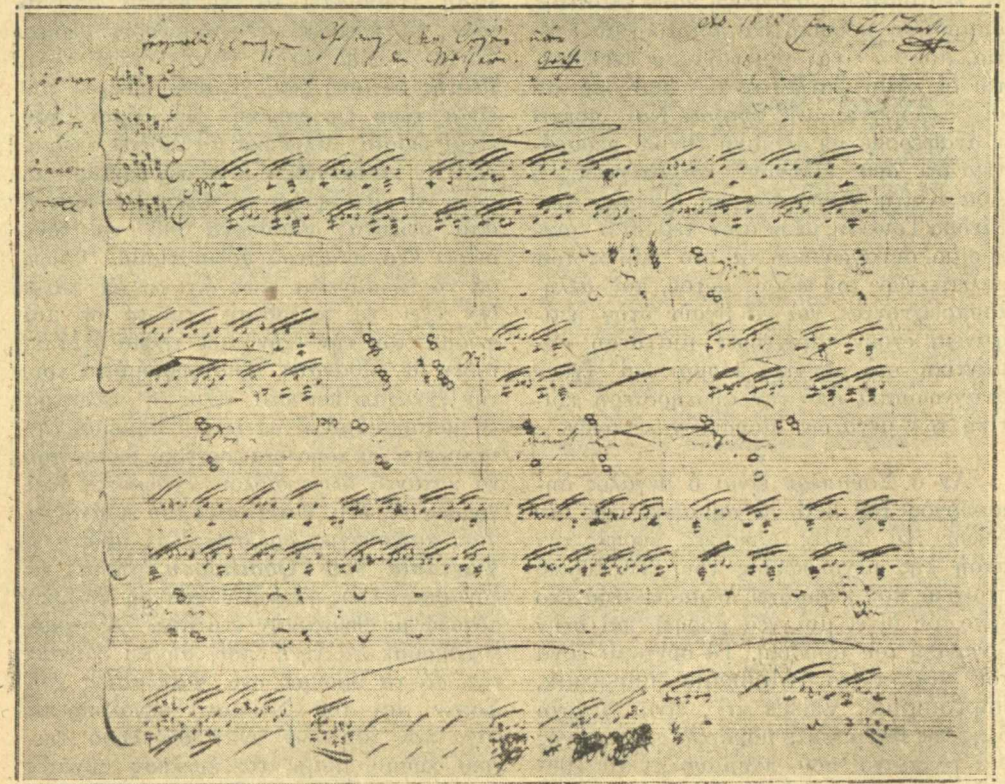
Αὐτὸ τὸ ἀπλό κ' αἰώνιο στοιχεῖο πού εἶναι ἡ οὐσία τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ, αὐτὸ εἶναι καὶ ἡ οὐσία τῆς μουσικῆς τοῦ Σούμπερτ καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ μυστικὸ τῆς ἀνεξάντλητης γοητείας του.

Καὶ τώρα γεννιέται φυσικὰ τὸ ἐρώτημα: Εἶναι ρομαντικὸς ὁ Σούμπερτ; Εἶναι κλασικὸς; Καὶ μετ' ὅλα τὸν ἀγαναχτοῦν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς σημερινούς κριτικούς γιὰ τὶς ἐτικέτες αὐτὲς πού τοποθετοῦνται στὰ πολὺμορφα καὶ πλούσια δημιουργικὰ ἔργα. Ἄν πάρουμε τὸ ρομαντισμὸ ὡς ἐπικράτηση τοῦ ὑποκειμενισμοῦ, πού ἀφίνει τὴ φαντασία ἐλεύθερη νὰ πλάσῃ δικούς της κόσμους, ἔξω πολλὰς φορὲς ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, τότε βέβαια ὁ Σούμπερτ εἶναι ρομαντικὸς ὅσο παίρνει. Γιατὶ ἀπ' ὅλες τὶς ψυχικὲς δυνάμεις, ἡ φαντασία του εἶναι πού τροφοδοτεῖ περισσότερο καὶ γονιμοποιεῖ ἀδιάκοπα τὴν ἐμπνευσή του. Ἄν ὅμως μετ' ὅλη τὴ λέξη ρομαντισμὸ ἐννοοῦμε μιὰ τέλεια ἀδιαφορία στὴ μορφή, μιὰν ἀχαλίνωτῆ ἐλευθερία στὴ δημιουργία, τότε τὸ Σούμπερτ δὲν εἶναι ρομαντικὸς. Γιατὶ, εἴτε συνειδητὰ εἴτε ἀπὸ ἔνστικτο, ὁ Σούμπερτ δίνει πρῶτ' ἀπ' ὅλα στὰ τραγοῦδια του μιὰ τέτοια πλαστικότητα, μιὰ τέτοια στρογγυλεμένη τελειότητα μορφῆς, πού νὰ παρουσιάζονται σὰν ἀνάγλυφα ἢ σὰν ἀρχαῖες δαχτυλιδόπετρες, πού τίποτα δὲ θὰ μπορούσε κανεὶς οὔτε νὰ τοὺς προσθέσει οὔτε νὰ τοὺς ἀφαιρέσει. Ἀκόμα καὶ στὰ μεγαλύτερα ἔργα του, ἐκεῖ πού δὲν κατορθώνει πάντα νὰ καθυποτάξῃ ἀπόλυτα τὴν ἐμπνευσή του, δείχνει ὅτι σέβεται τὶς κλασικὲς φόρμες καὶ στὴ σονάτα καὶ στὴ συμφωνία, μόνο πού τὶς ἀνανεώνει ἐσωτερικὰ ἢ τοὺς φυσὰ τὴ δική του πνοή.

Τὰ τεχνικὰ μουσικὰ στοιχεῖα πού χρησιμοποιεῖ ὁ Σούμπερτ σ' ὄλο του τὸ ἔργο εἶναι ἡ *μελωδία* καὶ ἡ *ἁρμονία*. Ἡ μελωδία του εἶναι πλούσια, ὡραία, ἐκφραστικὴ, ποτὲ δὲν εἶναι μονότονη, πάντα

καινούρια, ἐκτὸς ἐκεῖ πού ξαναμεταχειρίζεται ἀπὸ σκοποῦ τὴν ἴδια μελωδία σὲ διαφορετικὸ μορφικὸ ἔργο, ὅπως τὴ μελωδία τῆς «Περκίδας» (La Truite) στὸ ὁμώνυμο τραγοῦδι καθὼς καὶ στὸ κονιντέτο του, ἢ τὸ τραγοῦδι «Ἡ κόρη καὶ ὁ θάνατος» στὸ προτελευταῖο κουαρτέτο του. Ἡ ἁρμονία του, πού μετ' ὅλη τὴν πρώτη ματιὰ φαίνεται τόσο ἀπλή, εἶναι γιὰ τὸ Σούμπερτ ἕνα ἐκφραστικὸ μέσο πού τὸ μεταχειρίζεται μετ' ἀληθινὴ δεξιότητα. Ἡ γενικὴ

γιὰ μᾶς τὸ χρῶμα τῆς εἰκόνας, τὴ σκοτεινάζει ἢ τὴ φωτίζει. Βέβαια στὴ σημερινὴ τονικὴ ἀναρχία, στὸν ἀτονισμὸ ἢ πολυτονισμὸ πού χαρακτηρίζουν τὸ ἀνήσυχο πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας, τὰ ἀπλά αὐτὰ ἁρμονικὰ μέσα τοῦ Σούμπερτ φαίνονται ἴσως παδιακίσια, ὅμως ἔτσι πού τὰ μεταχειρίζεται, μετ' εὐκρίνεια, μετ' ἰσορροπία τοῦ συνόλου, εἶναι ἀληθινὰ εὐρήματα.

Αὐτόγραφο τοῦ Σούμπερτ.

λιτότητα τῆς ἁρμονίας του κάνει ὅστε οἱ μετατροπές, οἱ διαφωνίες, ἢ ἑναρμονία του νὰ παρουσιάζουν κάτι ἀνάγλυφο, νὰ ἐντυπώνονται τόσο ὅσο καὶ ἡ μελωδική, φράση. Θυμηθῆτε τὴ στιγμὴ διαφωνία στὸ «Βουκόλακα» τὴ στιγμὴ πού τὸ ἄρρωστο παιδί φωνάζει νομίζοντας πὼς θὰ τὸ ἀρπάξῃ τὸ στοιχεῖο, θυμηθῆτε τὸ «Σωσία» τὸ «Θάνατο καὶ τὴν κόρη», πὼς μετ' ἑνὴν ἀπότομη μετάβαση ἀπὸ μείζονα σ' ἐλλάσσονα ἢ τὸ ἀντίστροφο, ἀλλάζει

Ἡ Σούμπερτ, δημιουργώντας τὴν τεχνικὴ μορφή τοῦ τραγουδιοῦ, ἀνοίξε τὸ δρόμο σ' ὅλη τὴν πλούσια καλλιτεχνικὴ δημιουργία τοῦ 19ου αἰώνα στὸ εἶδος αὐτό. Τὸ ἔργο τῶν Σούμαν, Βόλφ, Μπράμς, Μάλερ στὴ Γερμανία κ' Ἀυστρία, ὅλη ἡ νεώτερη γαλλικὴ σχολὴ μετ' οὓς Debussy, Fauré, Duparc, Ravel κτλ. ἴσαμε τὸ δικό μας τὸ Ριάδη, εἶναι τόσα παρακλάδια τοῦ μουσικοῦ ποταμοῦ πού ξεχύνεται ἀπὸ τὴ νερομιάνα τοῦ τραγουδιοῦ

τερο και παίζεται σπάνια, είναι το κουνιτέτο σε ντο μείζον με δυο βιολοντσέλα που παίχτηκε στη φετεινή συναυλία του Ελληνικού Ωδείου στο Κεντρικό για τον έορτασμό του Σούμπερτ.

Το κουνιτέτο με τα δύο βιολοντσέλα είναι ασφαλώς το ώριμότερο έργο του Σούμπερτ για μουσική κάμερας. Το α' μέρος «άλλεγρο νόν τρόπο», είναι λυρικό, φωτεινό, με μιὰ θαυμασία μελωδική φράση στο α' βιολοντσέλο, που την επαναλαμβάνουν έπειτα τα άλλα όργανα. Έχει όλη τη συνηθισμένη απαλή ρομαντική διάθεση του Σούμπερτ.

Το β' μέρος, «Αντάτζιο», μās παρουσιάζει ένα Σούμπερτ άγνωστο έως τώρα. Το πάθος ξεχειλίζει μέσα από το μελωδικό τραγουδι του α' βιολιού, ενώ τα λαχανιασμένα τριόλια στο β' βιολοντσέλο και οι συγκοπές στο β' βιολι και στη βιόλα δίνουν ένα χαρακτηριστικό στη μοναδική αυτή μουσική σελίδα που τη διαπνέει δλόκληρη μιὰ πνοή μπετοβενική.

Το Σκέρτσο αρχίζει μ' ένα άδρό ρυθμό, με χιούμορ λαϊκό. Είναι σαν ένα διονυσιακό έξεσπασμα γερών ανθρώπων. Μās θυμίζει εικόνες της Φλαμανδικής σχολής, γλέντια αλά Τένιερς.

Ακολουθεί το Τρίο, σοβαρό, μελωδικό, με διάθεση όλος διόλου διαφορετική από το α' μέρος. Στο Σκέρτσο αυτό, περισσότερο ίσως απ' όλα τ' άλλα μέρη του κουνιτέτου, θαυμάζει κανείς με πόση τέχνη ήξερε ο Σούμπερτ να χρησιμοποιή τα ήχητικά μέσα των διαφόρων οργάνων, παρουσιάζοντας ένα ισορροπημένο σύνολο.

Το τελευταίο μέρος, «Αλλεγρέττο», μās ξαναφέρει στη συνηθισμένη μποεμική άφροντισιά του Σούμπερτ μέσα στη φαιδρή βιεννέζικη ατμοσφαιρα. Έπειτα από το πάθος και τις σκοτεινές σκέψεις πλημμυρίζει πάλι το φως.

Το μοναδικό αυτό έργο τελειώνει μ' ένα

ξεφρενιασμένο κυνηγητό, σ' έναν αλαγμό χαράς.

Απ' όλο αυτό το πλούσιο έργο που το ξετάσαμε τόσο σύντομα και σχηματικά τι θα είχε να κερδίσει ή σημερινή μουσική μας; Τεχνικά, τίποτα βέβαια. Τι μπορεί να δώσει ο σχεδόν αυτοδίδαχτος λυρικός άρμονιστής στη σοφή γενεά ενός Στραβίνσκη, όπου ο διατονισμός έχει εκλείψει πια ολότελα; Ίσως μάλιστα να μειδιούν μερικοί μουσικοί της πρωτοπορείας με τις άπλες και συνηθισμένες καντέντσες του Σούμπερτ. Τεχνικά βέβαια δεν έχει τίποτα να μās δώσει ο Σούμπερτ. Εκείνο που είχε να δώσει το πήραν και το καλλιέργησαν οι άμεσοι διάδοχοί του κι ή μιὰ γενεά έπειτ' από την άλλη, ακολουθώντας την πρώτη ώθηση που αυτός έδωσε, έφτασαν σε χώρες άγνωριστες. Κι' αν έβλεπε σήμερα εκείνος τη μουσική βλάστηση που φύτρωσε από τους σπόρους που αυτός έσπειρε, δε θάαναγνώριζε ο ίδιος το έργο του.

Κι' όμως από το έργο αυτό κάτι έχει να κερδίσει ή άνήσυχη κι' άνικανοποίητη εποχή μας. Κάτι ήθικό. Θα βρη πώς υπάρχει κάτι που ξεπερνά τα όρια της τεχνικής και της σοφίας και της περαστικής μανιέρας, που δεν περνά με τον καιρό, που μένει άμετάβλητο στους αιώνες όπως «ο άπειθος χρυσός» των θησαυρών των Μηκυνών όσο κι' αν έμειναν χιλιάδες χρόνια μέσα στη γη.

Και το κάτι αυτό το θείο που κλείνουν μέσα τους τα τραγούδια του Σούμπερτ, τα βαθειά κι' άφελή σαν τα τραγούδια του λαού, θα είναι πάντα πηγή χαράς και παρηγοριάς για κείνους που, αντικρύζοντας με σκεπτικισμό και τα δεδομένα της Έπιστήμης και τα δόγματα της Μεταφυσικής, ζητούν από την Τέχνη τη λύση του τρομαχτικού προβλήματος που ονομάζομε «ζωή».

(Συνέχεια εκ του προηγουμένου)

Το ίδιο βράδυ ο Άλέξαντρος διηγήθη στη γυναίκα του τη σκηνή των μαρτύρων, αφού πρώτα διηγήθηκε την ιστορία του Κλούμπ. "Όλο αυτό το πράγμα τον διεσκέδαζε.

Εκείνη τον άκουεν' έντρομη.

— Ίπότης έγώ! — έκραύγαζε — έγω ο Άλέξανδρος Κομέθ; Ουδέποτε! Άπό πού κι' ως πού; Έγώ δεν είμαι παρὰ ένας άντρας, αλλά άκέραιος άντρας, τίποτε λιγώτερο από ένας άντρας.

— Κι' έγω; ρώτησεν ή Τζούλια, έτσι για να πη κι' αυτή κάτι.

— Έσύ; Μία γυναίκα. Είσαι μία γυναίκα που διαβάζει μυθιστορήματα. Όσο γι' αυτόν, τον κόντε, τον κοντίνο, που παίζει σκάκι, είνε ένα μηδενικόυλι, τίποτε άλλο από ένα μηδενικόυλι. Γιατί να σου άπαγορεύσω να διασκέδαζης μαζί του, όπως θα διασκέδαζης μ' ένα σκυλλάκι; Έάν αγοράζεις ένα σκυλλάκι, ένα γατάκι της Άγκύρας, ή μιὰ μαϊμουδίτσα,

για να τα χαϊδεύης, ακόμη και για να τα φιλάς, γι' αυτό το λόγο έπρεπε έγω να πετάξω από το παράθυρο το σκυλλάκι, το γατάκι ή τη μαϊμουδίτσα; Θα ήτον ωραίο να πέσουν επάνω στο κεφάλι των διαβατών. Το ίδιο πράμα είναι ο κόντες, ο κοντίνος! Τίποτε περισσότερο από ένα γατάκι, ένα σκυλλάκι ή ένα μαϊμουδάκι. Διασκέδαζε με δαύτον όσο θές.

— Έν τούτοις, Άλέξανδρε, έχουν δικηο να λένε εκείνα που λέν... Πρέπει να του άπαγορεύσης να έρχεται στο σπίτι μας.

— Άλήθεια; Φυσικά. Να του άπαγορεύσης έσύ, αν θέλης. Άπό τη στιγμή που δεν του το άπαγορεύεις έσύ, αυτό σημαίνει ότι δεν έπειράξε την καρδιά σου. Γιατί αν άρχιζε πράγματι να σε ενδιαφέρει, από καιρό έσύ ή

Ίδια θα του είχες κλείσει την πόρτα, για να προστατεύσης τον έαυτό σου από κάθε δυνατό κίνδυνο.

— Και αν με ένδιέφερες;

Στην έξοχη έπληττεν άτελεύτητα

— Άστα αυτά, θέλεις σώνει και καλά να με κάμης ζηλότυπο. Έμένα! Μά επί τέλους πότε θα έννοήσης, γυναίκα, ότι έγω δέν είμαι σάν τούς άλλουνοūs;

**

Η Τζούλια καταλάβαινε όλοένα λιγότερο τόν άληθινό χαρακτήρα του άνδρός της. Άλλά συγχρόνως αισθανότανε πάντα τόν έαυτό της πειό περισσότερο κυριαρχημένον από αυτόν; Πειό αγωνιώδη την ανάγκη να βεβαιωθῆ άν την αγαπούσεν ή όχι. Ο Άλέξανδρος από την άλλη μεριά, άν και βέβαιος για την πίστη της συζύγου του, ό Άλέξανδρος Κομεζ—τίποτε άλλο από ένας άκέραιος άντρας!— άν και σίγουρος ότι δέν είτανε δυνατόν να άπαιτηθῆ, έλεγε μέσα του:

— Αυτή ή φτωχή γυναίκα έχει γίνει άνω κάτω με την ζωή της πρωτεύουσας και με τὰ μυθιστορήματα.

Έτσι μιὰ μέρα άπεφάσισε να την πάρη στην έξοχή. Επήγανε σε ένα από τὰ κτήματά του, δίπλα από την πρωτεύουσα

— Λίγη έξοχή θα σε ώφελήσῃ—είπε στη Τζούλια. Η έξοχή καλμάρει τὰ νεύρα. Όπωσδήποτε, άν φαντάζεσαι πώς θα πλήξης χωρίς τὸ γατίκι σου, μπορούμε να προσκαλέσουμε τόν κόντε μαζί. Μιὰ πού έγω, τὸ ξέρεις πολὺ καλά, δέν είμαι καθόλου ζηλότυπος και έχω έμπιστοσύνη σε σένα.

Στην έξοχή οί στοχασμοί της Τζούλιας έρεθίστηκαν περισσότερο. Έπληττεν άτελειώτα. Ο άντρας της δέν την άφηνε να διαβάξῃ ρωμάντζα.

— Σ'έφερα εδώ για να σε άπομακρύνω από τὰ βιβλία και να κόψω από τῆ ρίζα τῆ νευρασθένειά σου, πρωτοῦ γίνει αγιάτρευτη.

— Τῆ νευρασθένειά μου;

— Ασφαλώς! Τὸ κακό σου δέν εἶνε τίποτε άλλο από νευρασθένεια. Και φταῖνε τὰ βιβλία.

— Όστε δὲ θα μπορῶ να διαβάξω;

— Όχι, όχι, δέν ζητάω τόσα πολλά... Τουναντίον τίποτε δέν άπαιτῶ από σεένα. Με άντελήφθης για ένα τύραννο; Σοῦ άξίωσα τίποτε καμμιά φορά;

— Όχι. Δέν μοῦ ζήτησες άκόμη οὔτε να σ'αγαπῶ.

— Φυσικά. Αυτό τὸ αἶσθημα δέν μπορεῖ να τὸ άπαιτήσῃ κανείς. Έπειτα, έγω ξέρω

ότι μ' αγαπᾶς και ότι δὲ μπορεῖ ν' αγαπᾶς έναν άλλονε. Άπό τότε πού μ'έγνωρισες και χάρη σ' έμένα καταλάβες τὶ θα πῆ άντρας, δέν εἶνε δυνατόν ν' αγαπήσης άλλονε, έστω και εἰς σου τὸ έπρότεινα έγω. Σε βεβαιώνω... Άλλ' ἄς μὴ μιλάμε πειὰ για βιβλία, για μωρόλογα. Σοῦ τὸ είπα πολλές φορές ότι δὲ μ' άρέσουν τὰ μυθιστορήματα. Αυτὲς ή κουταμάρες ταιριάζουνε όταν πέρνης τὸ τσάι σου με τόν κόντε!

Η αγωνία της δυστυχισμένης της Τζούλια έγινε βασανιστήριο όταν κατάλαβε ότι ό άνδρας της την άπατοῦσε με μιὰ υπηρέτρια έλεεινή και ρυπαρή. Έτσι μιὰ βραδεία, μετὰ τὸ φαγητό, καθὼς εὑρεθήκανε μόνοι, τοῦ είπε έξαφνα:

— Δὲ πιστεύω να φαντάζεσαι, Άλέξανδρε, ότι μοῦ ξέφυγαν ή σχέσεις σου με την Σιμόνα...

— Δὲ σοῦ έκρυψα τίποτε. Μιὰ δουλειὰ χωρίς κανένα ενδιαφέρον. Να τρώῃ κανείς πάντα γαλλίνα χαλὰ τὸ στομάχι του.

— Τί θὲς να πῆς;

— Ότι εἶσαι πολὺ ὁμορφη όλες τὶς μέρες!

Η Τζούλια ταραχτήκε σύγκορη. Ήτανε ή πρώτη φορά πού ό άνδρας της την έλεγεν ώραία, έτσι, με γεμάτο τὸ στόμα του! Λοιπὸν την αγαπούσε στα άληθινά;

— Μὰ να συναντίσαι μ' αυτή την κουρελοῦ! είπεν ή Τζούλια.

— Τὸ ἴδιο κάνει. Μοῦ άρέσει ή άτημελησία της. Άλλωστε δέν πρέπει να λησμονᾶς ότι έγω έμεγάλωσα σχεδὸν μέσα σ' ένα κοπρῶνα και έχω—καθὼς λέει ένας φίλος μου—την ήδυπάθεια της ρυπαρότητος. Ύστερ' άπ' αυτό τὸ άγροτικὸν ίντερμέντζο, εκτιμῶ πειό πολὺ την ὁμορφιά σου, τῆ φινέτσα σου, την πάστρα σου.

— Δέν ξέρω άν με κολακεύης ή με προσβάλης!

— Εἶνε άκόμη ή νευρασθένεια! Κι' έγω πού πιστευα ότι έχεις γιατρευθεῖ.

— Έτσι έσεῖς οί άντρες κάνετε ότι σᾶς άρέσει, άπατάτε άκόμη...

— Ποιὸς σε άπάτησε;

— Έσύ!

— Μὰ αυτό τὸ ὀνομάζεις άπάτη; Ά! Ά! τὰ βιβλία, τὰ βιβλία! Σ' έμένα δέν ενδιαφέρει ὀλότελα ή σχέσις με τῆ Σιμόνα.

— Πολὺ καλά. Τώρα δέν πιστεύω ότι αυτό τὸ άγροτικὸν έπεισόδιον με τῆ Σιμόνα μπορεῖ να σε καταστήσῃ ζηλότυπη... Ζηλότυπη έσύ; Έσύ; Η γυναίκα μου; Και με μιὰ μαίμου; Όσο για κείνη, όταν την προικίσω, θα εἶνε έντελῶς εὔχαριστημένη.

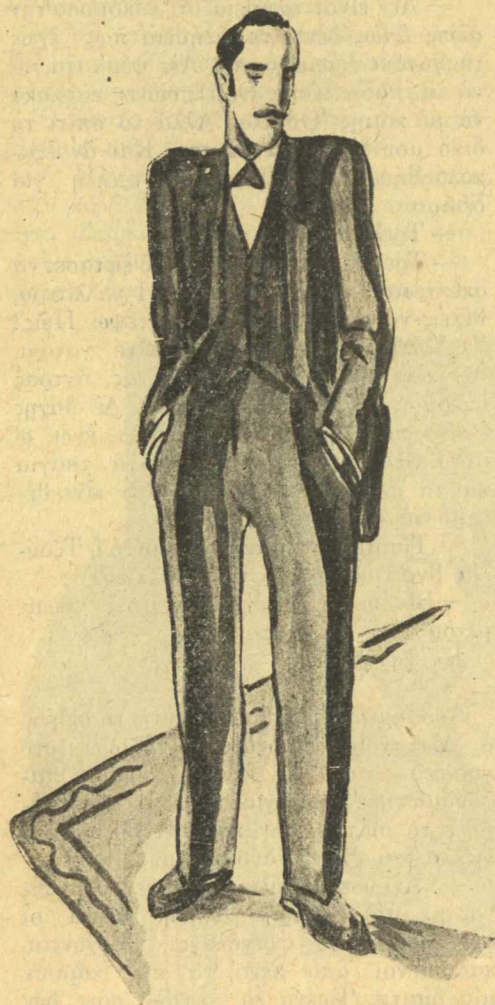
— Φυσικά, με τὰ χρήματα όλα μποροῦν να σωπάσουν.

— Και με την προίκα παντρεύεται στο λεφτό. Μαζὺ δὲ με την προίκα θα πάῃ επίσης στὸν άντρα της ένα παιδί. Και εἰς αυτό τὸ παιδί γεννηθῆ σαν τόν πατέρα του,—ό ὅποιος δέν εἶνε τίποτε άλλο από ένας άντρας άκέραιος,—τότε ό άραβωνιαστικὸς ή ό σύζυγος θα ἔχη από την ιστορία αυτή διπλὸ κέρδος.

— Σούτ! σουτ! σουτ!

Η Τζούλια έξερωγή σε δάκρυα.

— Έγὼ επίστευα πὸς μένοντας στην έξοχή θα έγινόνουν καλά από τῆ νευρασθένεια. Πρόσεχε να μὴ χειροτερέψης τουλάχιστον.

— Βέβαια, για σένα εἶνε ένα σκυλάκι, ένα γατάκι, μιὰ μαίμου.

— Μιὰ μαίμου γερή. Τίποτε άλλο από μιὰ μαίμου. Πράγματι μοιάζει άρκετὰ με αυτό τὸ είδος τῶν ζώων. Τὸ είπες πολὺ καλά: μιὰ μαίμου. Άλλά για αυτό δέν θα είμαι άντρας σου;

— Η, καλλίτερα, έγω δὲ θα είμαι γυναίκα σου...

— Βλέπω Τζούλια ότι άρχίζεις ν' αποκτᾶς τάλαντο.

— Έννοεῖται! όλα γίνονται.

— Σωστό. Μὰ τὸ δικό μου δέν εἶνε σαν τοῦ κόντε.

— Χωρίς άλλο. Εἶνε δικό σου.

Η Τζούλια άρχισε να κλαίῃ

λοιπὸν συννοημένοι: ἡ γυναῖκα μου εἶνε
τρελλή κι' ἐσὺ ἠλίθιος.

Καὶ λέγοντας αὐτά, τοῦ ἔδειξε τὸ ρε-
θόμβρο.

Ὑστερα ἀπὸ λίγο ἐβγήκανε κι' οἱ για-
τροί.

— Αὐτὴ ἡ δουλειὰ εἶναι μιὰ φοβερὴ τρα-
γωδία—ἔλεγεν ὁ ἕνας στὸν ἄλλον. Τί
πρέπει νὰ γίνη;

— Δὲ μπορούμε παρὰ νὰ τὴ θγάνωμε
τρελλή. Γιατὶ ἀλλοιώτικα αὐτὸς ὁ ἄνθρω-
πος θὰ σκοτώσῃ κι' αὐτὴ καὶ τὸν ἄλλον
τὸ δυστυχισμένο.

— Ἄλλ' ἡ συνείδησίς μας;

— Συνείδησις στὴν ὑπόθεσιν αὐτὴ εἶνε
νὰ ἀποφύγομε ἕνα ἔγκλημα χειρότερο.

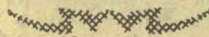
— Δὲ θὰ εἶτανε καλλίτερο νὰ βγάλουμε
τρελλὸ τὸν Κομέθ;

— Ὅχι, αὐτὸς δὲν εἶνε τρελλός. Εἶνε
ἄλλο πράγμα.

— Τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἕναν ἄνθρωπο ἀκέ-
ραιο! καθὼς σεῖς!

— Φτωχὴ γυναῖκα! Εἶτανε γιὰ δάκρυα
νὰ τὴν ἀκούς! Καὶ ὅμως μπορεῖ νὰ τρελ-
λαθῇ στ' ἀλήθεια.

(Ἀκολουθεῖ)

A. A. ΑΓΚΟΠΙΑΝ

ΣΤΗ ΛΥΡΑ ΜΟΥ

Καλάμια, ἀνήσυχια παιδιὰ τῆς ἀσημένιας λίμνης
ἀφίστε με τὴ μοναξιά σας μιὰ στιγμὴ νὰ λύσω,
στ' ἀδύνατά μου δάχτυλα ἵνα βράδν νὰ σὰς πάρω
καὶ στὶς φωνές σας τὶς τρελλές τὸν πόνο μου νὰ κλείσω

Πουλάκι μου ἄσε τὴ ζωὴ τοῦ δέντρου καὶ τοῦ ὄνειρου
τὸ ἀτέλειωτο τραγούδι σου μὲς τὴν καρδιά πρὶν σβύσεις,
καὶ μὲ τ' ἀνήσυχια παιδιὰ τῆς ἀσημένιας λίμνης
ἔλα κι ἐσὺ τὸν πόνο μου μαζί νὰ τραγουδήσης.

Πλήχτρα τοῦ πιάνου ποὺ ἀνοιχτὸ ξεχάστηκε μιὰ μέρα,
στὸ ἐρημικὸ ἀρχοντόσπιτο τὸ μισογκρεμισμένο,
θάρθω μιὰ νύχτα θλιβερὴ, μιὰ νύχτα τοῦ χειμῶνα
νὰ σὰς ξυπνήσω τὰ ὄνειρα, τὸν πόνο τὸ σβυσμένο.

Λύρα ποὺ φλόγα ἀπόκοσμη σ' ἀγκάλιασε ἕνα βράδν,
θάρθω μὲς ἀπ' τὴ στάχτη σου νὰ σ' ἀναστήσω πάλι,
μὲ τὸ καλάμι, τὸ πουλί, τὸ πιάνο τὸ ἀνοιγμένο,
γιὰ νὰ θρηγήσης τῆς ζωῆς τὴ θεία ἀνεμοζάλη.

Μετ. ΣΑΒΒ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Κοζέττα

Ἡ Μαρίκα Κοτοπούλη τὰ ἀραιοτέτρα ἐπεσόδια τῆς ζωῆς τῆς

III

Ἡ περίοδος τοῦ βασιλικοῦ ὑπῆρξε γιὰ
τὴν κ. Μαρίκα Κοτοπούλη μιὰ περίοδος
ἀληθινὰ γόνιμη κατὰ τὴν ὁποία ἐδημι-
ούργησε ρόλους δυνατοὺς ποὺ τὴν ἐπέ-
βαλαν ὡς μιὰ μοναδικὴ φυσιογνωμία στὸ
καλλιτεχνικὸ στερέωμα τοῦ τόπου μας.

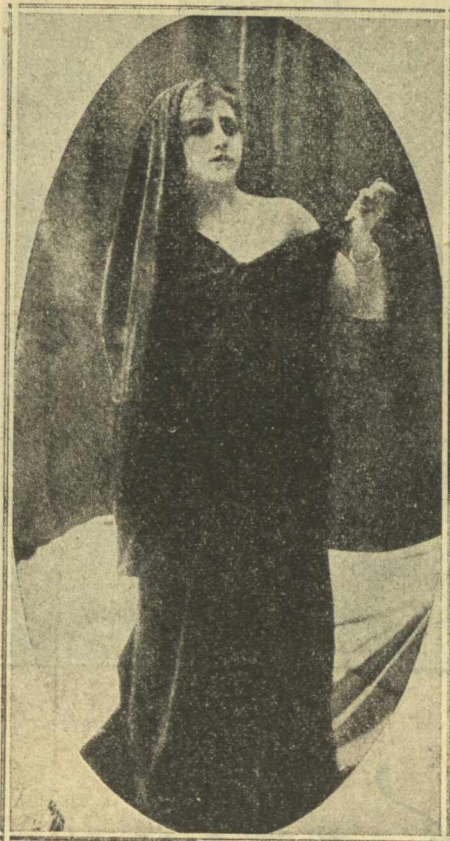
**

Μετὰ τὸ κλείσιμο τοῦ βασιλικοῦ ἡ Μα-
ρίκα Κοτοπούλη ἔκαμε ἕνα θίασο μὲ τὸν
Θωμὰ Οἰκονόμου ἀλλὰ ἡ σύμπραξι αὐτὴ
δὲν ἐκράτησε πολὺ. Ὁ θίασος Κοτοπούλη
— Οἰκονόμου διελύθη γιὰ νὰ γίνη σὲ
λίγο ὁ θίασος τῆς Μαρίκας Κοτοπούλη

ποὺ μετὰ ἕνα χρονικὸ διάστημα ἐγκατε-
στάθη στὴ Νέα Σκηνή, τὸ γνωστὸ θέα-
τρο στὴν πλατεία τῆς Ὀμονοίας καὶ ποὺ
ἀργότερα μετονομάσθη σὲ θέατρο Μαρίκας
Κοτοπούλη.

Ἡ Μαρίκα τότε ἦταν ἡ δημιουργημένη
ἠθοποιὸς καὶ τὸ Ἀθηναϊκὸ κοινὸ μὲ τὴν
ἀγάπη του καθὼς καὶ ἡ κριτικὴ μὲ τὴν
δημόθυμη γνώμη τῆς εἶχαν κυρώσει τὴν
τὴν ἀξία τῆς καὶ τὴν εἶχαν ἐπιβάλλει στὸ
πανελλήνιο.

Θὰ ἐχρειάζονταν τόμοι δλόκληροι, γιὰ
νὰ γραφοῦν ὅλες οἱ λεπτομέρειες τῆς καλ-
λιτεχνικῆς τῆς ζωῆς. Μόνο γιὰ τὸν ἐνθου-
σιασμό τῆς θὰ ἐχρειάζονταν χῶρος ποὺ

Μόνα Βάνα

Ένα περιοδικό άτυχως δέν διαθέτει. Υπήρξε εποχή κατά την οποία τὸ σπίτι τῆς Μαρίκας, ένα ὄραιο δίπατο σπίτι κοντὰ στὴν Ἀκρόπολι, ἦταν τὸ κέντρο τῶν καλλιτέρων διανοουμένων μας. Κάθε νέος ποιητής, νέος λόγιος, νέος μουσουργός, νέος ζωγράφος ἔπρεπε νὰ κάμῃ τὴν πρώτη του ἐμφάνιση στὸ σαλόνι τῆς Μαρίκας Κοτοπούλη. Ἐκεῖ τὸν ἐγνώριζε ἡ πνευματικὴ Ἀθήνα καὶ αὐτὸς ἐκεῖ ἄκουγε τὴν πρώτη κοιτικὴ. Ἐκεῖ ἐδιάβασε ὁ Ποριώτης γιὰ πρώτη φορὰ τὴ «Ροδόπη» του, ἐκεῖ πρωτοπαρουσιάσθηκε ὁ Καλομοίρης καὶ πλεῖστοι ἄλλοι. Τὸ ἐνδιαφέρον ποῦ παρουσίασε πάντοτε ἡ Μαρίκα Κοτοπούλη ἦταν κάπως εὐρύτερο ἀπὸ τὸ θεατρικόν. Τὸ θέατρο τὸ εἶδε πάντα ὡς μιὰ ἐκδήλωση τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ἴσως τὴν πιὸ ἐνδιαφέρουσα, ὡς ἐκ-

δήλωση ποῦ στεγάξει ὅλες τὶς τέχνες, εἰκαστικῆς, ποίηση, ρυθμὸ ἀλλὰ πάντα εἶδε καθολικώτερα, πνευματικὰ τὸ θέατρο. Οἱ σημερινὲς προσπάθειές της γιὰ τὴ δημιουργία θεάτρου τέχνης χρονολογοῦνται ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. Σ' αὐτὸ πάντα ἀπέβλεπε καὶ αὐτὸ θεωροῦσε ὡς ἔργο ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ ξεπηδοῦσε μιὰ ζωὴ πνευματικότερη στὸν τόπο. Πλαῖι στὶς πνευματικῆς αὐτῆς φιλοδοξίες της εἶχε καὶ μιὰ ἄλλη ἐξ ἴσου ἐντονη.

Ἦταν ὁ ἀγνὸς παιδικὸς της πόθος νὰ δῆ τὴ βελτίωση τῶν βιοτικῶν συνθηκῶν τοῦ Ἑλληνος ἠθοποιοῦ. Ὀνειρεύονταν μιὰ πελώρια πολυκατοικία γιὰ τοὺς ἠθοποιούς, μιὰ πολυκατοικία ποῦ θὰ εἶχε ὅλες τὶς ἀνάσεις. Κάποτε εἶχε ὑπ' ὄψει της κ' ἓνα οἰκόπεδο ἀλλὰ ὅλα τὰ κατόπιν γεγονότα τὴν ἐμπόδισαν στὴν πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν της. Καὶ δὲν τὴν ἐμπόδι-

Ἄεισοδαιμόνα

Ἰσαήλ

σαν ἄπλως ἀλλὰ τὴν ὑπεχρέωσαν νὰ λησμονήσῃ λίγο τὴν πνευματικὴ κίνηση καὶ νὰ ἐνδιαφερθῇ γιὰ τὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς χώρας. Ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ ἐμποδίσῃ τὴ Μαρίκα Κοτοπούλη νὰ ἐνδιαφερθῇ γιὰ τὰ κοινά, νὰ φανατισθῇ μ' ἓναν ἀγῶνα, μὲ μιὰν ἰδέα ποῦ εἶχε χωρίσει τὴν Ἑλλάδα σὲ δυὸ ἀντίπαλλα στρατόπεδα. Σὲ μιὰ τέτοια ὀξύτητα παθῶν, σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα τόσο ἠλεκτρισμένη πὼς μπορούσε ἡ Μαρίκα, ἓνα τόσο δυνατὸ ταμπεραμέντο, νὰ μείνῃ οὐδετέρα. Καὶ ἡ συγκίνησή της δὲν μπορούσε νὰ ἔχῃ διόλου παθητικὸ χαρακτήρα. Θὰ ἔπρεπε τὸ ζήτημα μὲ τὴν καρδιά της, θὰ τὸ ἔκανε ζήτημά της, θ' ἀφιέρωνε σ' αὐτὸ τὸν ἐνθουσιασμό της, τὶς ὥρες της, καὶ αὐτὸ τὸ ψωμί της ἀκόμη. Ἔτσι ἐξηγεῖται πὼς τὸ ὄραιο φιλολογικὸ σαλόνι στὸ σπίτι τῆς Ἀκροπόλεως ἔγινε ἀργότερα σαλόνι πολιτικὸ τῆς Βασιλικῆς μερίδος τοῦ Λαοῦ στὸ νέο της σπίτι στουὺς Ἀμπελοκήπους. Ὁ σύντροφός της ὁ ἀλησμόνητος Ἰωάνης Δρα-

γούμης εἶχε ἐκεῖ τὸ γραφεῖο του, ἐκεῖ ἐδέχτο τοὺς πολιτικοὺς φίλους του καὶ ἐκεῖ ἐγίνονταν οἱ περίφημες συνεδριάσεις τῆς Ἠνωμένης ἀντιπολιτευσεως. Ὀρισμένες μέρες ὅλοι οἱ ἐξέχοντες τοῦ βασιλικοῦ κόσμου μαζεύονταν γιὰ νὰ γίνουν ἀπογεύματα μουσικῆς δίχως ν' ἀποκλείεται φυσικὰ καὶ τὸ μόνο θέμα τῆς ἐποχῆς ἡ πολιτικὴ. Ἡ Μαρίκα τότε ἦταν πολὺ φυσικὸ νὰ εἶχε γίνῃ ὁ στόχος τῆς ἀντίθετῆς μερίδος ποῦ κάποτε ἔχασε τὴν ἀγάπη ποῦ εἶχε στὴν τέχνη της καὶ ἐτόλμησε λίγο ἐδῶ καὶ πολὺ στὴν Κωνσταντινούπολη ν' ἀποδοκιμάσῃ τὴ Μαρίκα. Φυσικὰ οἱ ἀποδοκιμασίαι αὐτῆς, ἀποτέλεσμα τυφλοῦ φανατισμοῦ δὲν ἦταν δυνατόν ν' ἀφίσουν ἀσυγκίνητους ὀρισμένους ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ τύπου ποῦ δίχως νὰ σκεφθοῦν τὴ διαφορὰ τῶν πολιτικῶν ἀντιλήψεων ποῦ τοὺς ἐχώριζαν μὲ τὴ Μαρίκα ἐκατηγόρησαν τὶς σκηνές, κ' ἐχαρακτήρισαν ἀσέβεια κάθε ἀποδοκιμασία ἐναντίον τῆς Μαρίκας. Ἰδίως ὁ μακαρίτης Ἀνδρέας Καβαφάκης ἔγραψε κύριον ἄρθρον καὶ κατέκρινε τοὺς ὀργανωτὰς τῶν σκηνῶν μὲ γλώσσα ἀσυνήθους δριμύτητος.

Ἡ Μαρίκα στὴ Ρώμη μὲ τὸν πρῶτον πρεσβευτὴ τῆς Ἰταλίας κ. Μπουδάρι

ΤΙ ΚΕΡΔΙΖΟΥΝ ΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

Καταβολεροῦσαι τὰ ἐπὶ τῶν ὀδόντων ἐπικαθίσματα

Θέλετε νὰ ἔχητε λευκότερους, ὠραιότερους ὀδόντας; Ἴδου μίαν νέα μέθοδος ὅπως τὸ ἐπιτύχητε.

Ἐάν ζητήτε νέαν ὀμορφίαν καὶ νέα θέλητρα, δοκιμάσατε τὸν νέον τοῦτον τρόπον.

Ψάσατε τοὺς ὀδόντας σας διὰ τῆς γλώσσης, καὶ θὰ αἰσθανθῆτε τὴν παρουσίαν ἐπικαθίσματος· ἐν εἶδος ὀλισθήσου, ἐπιστροφίματος.

Ἐφ' ὅσον τὰ ἐπικαθίσματα διατηροῦνται ἐπὶ τῶν ὀδόντων, τὸ μειδιάματά σας εἶνε ἔστερημέ-

νον πίσης; χάριτος.

Σήμερον ἐφευρέθη ἡ Πέψοντεντ· νέον εἶδος ὀδοντόπαστας. Ἀποσυνθέτει τὰ ἐπικαθίσματα. Διατηρεῖ τοὺς ὀδόντας σπιλνοτάτους.

Δοκιμάσατε τὴν Πέψοντεντ. Ἴδτε πόσον καθαροὶ φαίνονται οἱ ὀδόντες σας κατόπιν χρήσεως. Ὀλίγων ἡμερῶν χρήσις τῆς ὀδοντόπαστας ταύτης θὰ σας καταπεισῇ καθ' ὀλοκληρίαν περὶ τῆς ἀποτελεσματικότητός της.

Ἀγοράσατε σήμερον τὴν ὀδοντόπασταν ταύτην.

Pepsodent ΚΑΤΑΤΕΘΕΝ
ΣΗΜΑ

988

ΠΕΨΟΝΤΕΝΤ ἡ νέα Ἀμερικανικὴ ὀδοντόπαστα

Γεν. Ἀντιπρόσωπος Π. ΠΕΡΟΓΛΟΥ, Πλατεία Ὁμονοίας 3—Ἀθήναι

Ἡ ὀδοντόκρεμα **ΚΟΛΥΝΟΣ** καθαρίζει τοὺς ὀδόντας, τὰ οὐλα, τὸ στόμα ὀλοκληρῶν.

Τὰ ἀντισηπτικὰ τῆς συστατικῆς καταστρέφουσι τοὺς ἐπικινδύνους νοσογενεῖς ἐστίας τοῦ στόματος, εἶναι προστατευτικὴ κατὰ τῆς ὀδοντολογίας, τῆς σήψεως, τῆς οὐλίτιδος καὶ τῆς γενικῆς ἐκασθενήσεως.

Δοκιμάσατε τὴν **ΚΟΛΥΝΟΣ** ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας ψημίτρας. Θὰ αἰσθανθῆτε τὴν καθαριότητα καὶ δροσερότητα τοῦ στόματος.

ΚΟΛΥΝΟΣ

ΟΔΟΝΤΟΚΡΕΜΑ

ΜΟΝΟΣ ΠΡΟΝΟΜΙΟΥΧΟΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΜΩΡΙΣ ΦΑΡΑΤΖΗ

4 Εὐριπίδου 4 ΑΘΗΝΑΙ

Γιατί τόσο καιρό δὲν μοῦ ἔλεγες ὅτι
ἔχεις τόσο μεγάλην ἐπιθυμίαν νὰ σοῦ
ἀγοράσω μία φωτογραφικὴ μηχανή ———

“KODAK”